

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 20.

Ljubljana 15. novembra 1929.

Leto 3.

E. Justin: Na jug . . . (lesorez)

Prof. dr. med. *Alfred Froehlich*

Zakaj se ljudje utrudijo

Telo se ne utruji samo od gibanja; mirovanje dostikrat še mnogo bolj zmuči. Znano je, kako težko je delj časa obdržati iztegnjeno roko v vodoravni legi; že čez nekaj minut začutiš v roki občutek utrujenosti, ki preide kaj naglo v hude bolečine; hočeš ali nočeš moraš roko pobesiti.

Pri mirnem držanju roke sicer ne opravljaš vnanjega dela, ki se javlja v gibanju, zato pa tem več na zunaj neznavnega notranjega dela, ker moraš napete mišice vzdržati laketa v vodoravni legi ter pri tem premagati težnost. Tako tudi »strumna stoja« vojaka laglje in hitreje utruji kakor pa hoja v zmernem koraku. Hujše utrujenje, ki se pojavi pri strumni stoji, pri daljšem dviganju rok ali nog, ima vzrok v tem, ker živčnemu sistemu, ki uravnava potrebne skrajitve mišic, pri takem delu ne privoščimo niti trenutka odmora; neprestano mora vzpodbujati mišice k delovanju, da ostanejo trajno v napetosti.

Kako je v hipnozi

Pripomniti pa moramo, da je pri negibno napetih mišicah sedež utruditve prej v možganih kakor v prizadetih skupinah mišic. To dokazuje tudi dejstvo, da preneso v nekih okolištinah tako držanje tudi slabotnejši ljudje brez vidnih znakov utrujenosti, tako na primer pri nekih obolenjih možganov, potem v hipnozi, pa tudi v avtohipnozi (n. pr. verski fanatiki). Zadošča, da za to dovtzetenemu človeku v hipnozi zapoveš, naj iztegne roko, da roke ali prstov ne more upogniti; tej zapovedi se bo pokoraval tudi po več ur. Narobe pa bo normalen človek, ki ni pod vplivom hipnoze, že kaj kmalu tožil o hudem utrujenju in silnih bolečinah.

V hipnozi je moči s primerno zapovedjo vse hipnotizirančevo telo tako odreveneti, da ga lahko položiš z glavo in petami kakor desko na dva stola in še obtežiš po vrhu, a se telo ne bo upognilo. V normalnem budnem stanju bi ti ljudje, tako zvaní »mediji«, ki so vrhu tega vse prej ko atleti, tega nikoli ne zmogli. Pod vplivom hipnotiziranja pa se medij prostovoljno ali neprostovoljno odreče lastne volje, to se pravi, nekateri deli njegovih možganov prestanjo delovati, med njimi tudi oni, v katerih

se pojavi občutek utrujenosti. Sloviti indijski spokorniki yogiji, bolj znani pod imenom fakirjev, dosežejo s trajno vajo toliko, da lahko vztrajajo v najbolj nenavadnih položajih; občutek utrujenosti jim je tako rekoč neznan.

Omrtnični krč

Da vzdrže mišice po več dni in tudi tednov v najhujšem naponu, dokazuje omrtnični krč, ki je posledica infekcije rane z zemljo; pojavi se tedaj, če pride rana v dotik s povzročilci omrtničnega krča, ki prospevajo v zemlji. V tem primeru utegne vse telo tako otrpniti kakor pri hipnozi, samo da tam ne traja tako dolgo. Na drugi plati pa so znani primeri bolnega gibanja mišic brez vidnega utrujenja, tako na primer pri »trepetavcih«, kakor imenujejo take bolnike, ki jih poznamo posebno iz svetovne vojne. Po doživetjih, ki so bila v zvezi z izredno hudim prestrašenjem (po zasutju od granate, po eksplozijah velikih min), je pri mnogih vojakihi vseh armad, ne da bi bili kakí vidni znaki ran, ostalo trajno trepetanje udov, rok in nog, redkeje vsega telesa in sicer po več tednov in mesecev, da celo let. Trepetanje, ki preneha samo v spanju, se začne pri prebujanju in traja vse dotlej, dokler bolnik ne zaspi. Bilo bi težko, najbrže docela nemogoče, hliniti to bolezen delj časa, čeprav je v mnogih primerih utegnila popolno okrevanje prepričati želja vojakov, da se jim ne bi bilo treba več vrniti na fronto.

Vztrajnost živali

Živali umejo na čuden način vztrajati po več ur v določenih, nam ljudem na moč neprijetnih položajih, ne da bi zaznale kaj utrujenja. Kakor znano spe nekateri konji stoje v hlevu; to so opazili skoro vsak dan pri zdaj malone že izumrlih konjih dunajskih kočijažev na njihovih stajališčih. A vzlic temu se konj, ki je noč prespal stoje, prebudi prespan, spočit in zmožen za novo delo. Sicer je res, da konje, ki ležejo spat, više cenijo kakor druge, ker se pri stoje spečih konjih vendarle noge prej obrabijo kakor pa pri onih, ki uživajo svoj nočni pokoj udobno zlekneni na mehki stelji. Netopirji prespe vso zimo tako, da vise negibno z glavo navzdol. Štok-

Ije, flamingi in nekatere druge vrste ptic stoje na začudenje otrok po več ur na eni nogi.

Utrudljivostne snovi so nalezljive

Utruditev je pojav kemične prirode, tvorba utrudljivostnih snovi je neovrgljivo dokazana. Utrujenje ne nastane s porabo ali nestankom snovi, ki so v mišicah in zagotavljajo njih normalno delovanje, nego z nastankom snovi, ki zavirajo delovanje mišic in živčnega sistema, ki vlada mišice, to je koncem koncev možgane. Obstoj utrudljivostnih snovi je že dolgo dokazan. Napravili so poskus z žabjimi mišicami; ugotovili so, da so te utrudljivostne snovi prešle v vodo, v katero so deli take mišice. Potem so to tekočino vbrizgali v mišice krepkih, še ne utrujenih žab, in

njih zmožnost za delo se je prav tako zmanjšala, kakor če bi bile živali opravljale naporno mišično delo.

Če vzameš katerikoli utrjeni živali nekaj krvi in jo vbrizgaš v žile spočite živali iste vrste, jame ta žival kmalu kazati vse znake utruditve; kri, ki so jo vbrizgali iz krvi normalne, spočite živali, ne učinkuje niti najmanj.

Dokazano je, da spada najmanj ena vrsta utrudljivostnih snovi med kisline; utrjene mišice postanejo kisle, v prvi vrsti zaradi mlečne kisline, ki se sicer tvori pri vsakem mišičnem delu, ki pa naglo spet izgine iz mišic, če delo ni prekomerno veliko. Utrjene ali celo izčrpane mišice pa proizvajajo toliko mlečne kisline, da se v premoru ne more vsa izgubiti.

Dr. Pirone

Gasilstvo med mravljami

Zelo dolgo se že vleče prepir, ali ravnaajo žuželke v vsem svojem bitju in žitju preudarno, ali jih pa vodijo samo instinkti? Ne za eno ne za drugo se ni moči prav odločiti, ker se je človeku zelo težko zamisliti v psiho žuželk. Te živalice drugače vidijo, drugače slišijo, drugače občutijo in potemtakem tudi drugače sodijo kakor človek. Kako se hočemo v teh rečeh približati n. pr. živalici, ki ima tisoč oči in taki, ki ima organ sluha v zadnjih okončinah in zaznava zvoke, kakršnih ljudje ne slišimo, ali drugi, ki ne okuša z jezikom, marveč s celim telesom, ki ni dovzetna za bolečine kakor človek in ki čuti svojo samico kilometre daleč (čeprav je zaprta v zrakotesni celici), ki jo veže z družicami nekakšna govornica tipa; skratka: z bitjem, ki nam je vzlic temeljitemu študiju še vedno knjiga s sedmerimi pečati.

Ako hočemo doumeti ravnanje žuželk, se moramo popolnoma otresti lastne miselnosti, najmanj pa našemu stališču odgovarjajočega vsiljivega vprašanja: kako neki bi človek ravnal v tem primeru? S človeškega stališča gledane so žuželke včasih res neverjetno neumne. Kobilica, ki jo splašamo na travniku, se brez pomisleka požene kvišku, čeprav prileti včasih človeku naravnost v roko. In kaj je bolj neumnega od navade nekaterih žuželk, da hodijo v vrsti

druga za drugo? Po robu krožnika se v sklenjenem krogu tako dolgo vrte naokoli, dokler popolnoma ne omagajo. Vešča, ki si je že bila posmodila krila, se bo vzlic temu še naprej zaganjala v ogenj, in mravlja se da rajši pohoditi, kot bi se umaknila.

V vseh teh in podobnih primerih se pa ne sme pozabiti, kako redka in brezpomembna prikazen je prav za prav človek v življenju žuželk. Na milijarde njih pride komaj eden, zakaj naj bi ga tedaj uoštevale in uravnale svoja dejanja in navade po njegovih? Kako na primer naj ve kobilica, da so na svetu tudi ljudje? V prirodi sami ni nobenih gorečih luči in nobenih kakor krožnik okroglih reči!

V splošnem so žuželke živalice, ki ravnaajo iz navade, bodisi iz priučene ali prirojene. Vsaka preudarnost bi jih samo po nepotrebnem motila pri delu. Zaradi tega je tudi tisti del možganov, ki plete misli, pri njih izločen iz delovanja in morebitno uničenje možganov žuželkam tudi prav nič ne škodi in jih ne ovira pri vsakdanjem poslu. Samo kadar se življenski pogoji in okoliščine spremenijo, jamejo tudi pri žuželkah delovati možgani in tedaj so zmožni marsikaj, čemur se ljudje čudimo.

V tem pogledu so zelo zanimiva opazovanja francoske prirodoslovke Marguerite Combes, ki je posvetila vse

življenje studiju različnih mraveljskih družin. Njena najinteresantnejša opazovanja in izsledki so iz Fontainebleaua pri Parizu. V tem kraju, ki ga vsako nedeljo posečajo ogromne množice pariških nedeljskih izletnikov, je prirodoslovka opazovala, da se je pri mravljah, ki imajo svoje domove v okolišnih gozdovih, izobličila navada, pogasiti vse cigaretne ogorke, ki jih sprehajalci brezbržno pomečejo proč in ki ograjajo njihova mravljišča.

Odkritje je bilo, kakor že v mnogih važnih rečeh, povsem slučajno. Njen asistent je namreč nekoč zbiral zanjo rjave mravlje, pa je slučajno odvrzel cigaretni ogorek na mravljišče. Na veliko začudenje je opazil, da je ogorek

Z dobro pomerjenimi curki kisline pogase mravlje ogenj, ki proti mravljišču

nenavadno naglo ugasnil. Poklical je prirodoslovko, s katero sta ponovila poskus, in njeno izurjeno oko je brž opazilo, da so pogasile tleči ogorek mravlje. Izledek se ji je zdel tako svojevrsten, tako nenavaden, da je nemudoma zasnovala vrsto nadaljnjih poskusov, ki bi naj dokončno izpričali, kaj utegne biti s tem nenavadnim »gasilstvom«.

Poskusi so se vršili podnevi in ponoči. Pokazalo se je, da mravlje uduše ogenj s curki mravljinčne kisline, katero izločajo iz žleze, ki služi drugače v obrambo. Polagoma so dajali mravljam težje naloge. Tako je n. pr. Mme. Combes hotela poskusiti, kaj bodo mravlje naredile z gorečo svečo, ki jo je zvečer vtaknila na mravljišče. Čim so mravlje opazile ogenj, je nastala v

mravljišču silna zmeda: mravlje so v paničnem strahu begale naokrog. Toda kmalu se je njih pozornost osredotočila na svetli plamen sveče.

Naglo se je zbrala četa ognjegascev in prešla v napad. Večina mravelj je sicer ostala v varni razdalji od sveče, a nekatere pogumne predstražarke so se splazile k sveči in namerile ostre curke mravljinčne kisline na plamen, ki je jel cvrčati in vzplapolavati. Na delu je bilo kakih 25 gasilcev, ki so v krogu obkolili svečo. Čim bolj je pojemal plamen, tembolj se je tesnil krog, dokler se ni sprostila iz njega najpogumnejša mravlja, stekla prav k stenju in brizgnila vanj izdaten curek dušече tekočine. Njenemu vzgledu so sledile še druge in v pičli minuti je bil ogenj pogašen. Sedaj pa so se živalice spravile na čiščenje mravljišča. Vse bilke, ki se jih je že prijel ogenj, je bilo treba posamič pogasiti. Tleči stenj so odščipnile in ga »razcefrale« na vlakenca, da je ugasnil; slednjič so udušile še vse, kar je bilo okoli tlečega, potem šele so se male pogumne gasilke odpravile k počitku.

Poskuse z gorečimi svečami so sistematično nadaljevali in kmalu se je pokazalo, da so si mravlje pridobile že v primerih jim je uspelo ugasiti svečo že v 10 sekundah, včasih pa so rabile tudi delj časa, zlasti, ako jim je pri gašenju nagajal veter. Pri tem poslu so mravlje pokazale toliko spretnosti, da jim je Mme. Combes zadala domala nezmagljivo nalogo: ugasiti stearinsko svečo, dočim je za prejšnje poskuse uporabljala samo voščenko, ki mnogo lažje ugasnejo. Gasilstvo tudi v tem primeru ni odreklo, čeprav so morale živalice ubrati nekoliko drugačno taktiko.

Brizgalna četa je splezala po sveči navzgor. Prvi gasilci so poginili v tekočem razbeljenem stearinu, ki se nabere v globelici okrog stenja, a ostali so zadržali za njimi hiteče tovariše, da jih ni dotekla enaka nemila usoda. Potem pa so jele z roba sveče brizgati kislino v plamen, ki so ga slednjič, čeprav z velikim naporom, vendarle zadušile. Ko se je nato tekoči stearin nekoliko ohladil, so se vrgle na tleči stenj, ki so ga obdelovale z ostrimi čeljustmi in niso odnehale, dokler ni ugasnila poslednja iskrica.

Stanovalke nekega drugega mravljišča, na katerem so se pozneje vršili poskusi, so pokazale v ognjegastvu mnogo manj spretnosti kakor prve, ki so si

pridobile vaje in izkušenj z dolgoletnim gašenjem cigaretnih ogorkov. Curki mravljinčne kisline so bili večinoma slabo merjeni in so zgrešili svoj namen. Da preprečijo preteči požar, so se morale mravlje slednjič zateči k vprav heroičnemu sredstvu: Pogumna četa se je slepo zagnala v ogenj, da žrtvuje lastna življenja v blagor skupnosti. Nesebične državljanke so z lastnimi telesi udušile ogenj. V pičlih petih minutah je sveča ugasnila.

Posamezne družine mravelj se bore z ognjem na povsem različne načine. Nekje so opazovali, da so mravlje, ki jim ni uspelo utrniti plamena, zavlekle gorečo voščeno vžgalico daleč proč od mravljišča, nakar so posamično pogasile tleče bilje. V drugem mravljišču so delavke najprej odstranile ves gorljivi material iz bližine plamena, potem šele so se lotile ognja samega.

Leto pozneje so ponovili poskuse iz zopet so se izkazale za najspretnjše gasilke mravlje iz prvega gnezda.

Kaj zahteva evgenika od zaročencev?

Kaj je evgenika?

Dobesedno pomeni nauk o blagorodnosti. Danes pa smo se navadili, da rabimo to besedo v mnogo širšem pomenu, ki se krije s pojmom rasne higijene. Rasna higijena skuša zagotoviti že zdravje bodočih rodov, ne samo teh, ki so že na svetu. Narod ima samo takrat varno bodočnost, če ga tvori kar najširša plast duševno in telesno zdravih, polnovrednih, značajnih, нравno trdnih mož in žena. Ni dovolj, ako je taka samo njegova vrhnja plast, marveč je treba, da je vrlih ljudi *zadostno število*. Tega se narodi nekoč niso zavedali; šele moderna doba je dokazala pomenljivo resnico, da za narodovo bodočnost jamčijo samo zdravi ljudski sloji.

Pred več kot dva tisoč leti so imeli v Sparti na Grškem kaj stroge rasno higijenske postavbe. Predvsem omenimo, da se je moral vsak moški oženiti; samcev Spartanci niso marali. To pa še ni bilo dovolj. Zakon je določal, da se imajo jalovi zakonci razporočiti. Tretja važna, da si že bolj kruta odredba je bila, da so se morali uničiti poškodljivi novorojenčki, ki ne bi bili dovolj sposobni za življenje; izlagali so jih v gozdovih Tajgeta. Po teh odredbah lahko sklepamo, da so Spartanci zavedno izvajali rasno higijensko politiko; da celo staremu veku ni bilo tuje rasno higijensko mišljenje, dokazuje tudi Platon, ki je predlagal, da naj se izbira zakonskega druga prepusti oblasti, naj pa nikakor ne zavisi od varljive samovolje poedincev.

V starem Rimu so upeljali kmalu po Kristusovem rojstvu zakon z izrecnim rasno higijenskim namenom, namreč *Lex Julia et Papia Poppaea*. Ta zakon

je določal, da smejo svoje premoženje voliti drugim samo oni, ki so dali državi vsaj tri otroke. V takratnem Rimu se je namreč tako razpaslo razkosanje, da so premožni ljudje smatrali večji blagoslov z otroci za nadležno breme; preko dveh otrok se niso marali množiti. Omenjeni zakon je povišal število porodov, ker so zakonci z več kot dvema otrokoma lahko zapuščali potomcem premoženje, cesar jalovali ali malodetni pari niso smeli. Ohranili so se nam številni sodni sklepi, ki kažejo, kako so se hoteli mnogi Rimljani izogniti ostrini tega zakona, ki je nalagal prestopnikom ostre kazni.

V starorimski državi je veljal nadaslje zakon, da je celo ustmena obljuba dote pravnoveljavna. Če je kak bogat stric v svojih veselih trenutkih obljubil revni nečakinji, da ji bo dal doto, ga je ta obljuba pred zakonom vezala; tako se je lahko omožilo marsikatero dekcle, ki sicer v tistih denarja lačnih časih najbrž ne bi dobilo ženina, čeprav je bilo zdravo kakor riba. Sploh so tisti časi pred 2000 leti v marsičem podobni današnjim, pa tudi v tem, da niso spoznali — kakor večina ne spozna še danes — dragocene resnice, da je čvrsto zdravje najboljša nevestina dota in ženina dedščina.

Kaj so mislili stari pravniki o ženitvi in možitvi *krvnih sorodnikov*? Znanostno je, da celo nravi preprostega ljudstva nasprotujejo zakonu med sorodniki. Socijalna genetična veda zavzema približno enako stališče; po njenih raziskavanjih je pričakovati zdravih otrok v zakonu med bližnjimi sorodniki samo tedaj, če sta ženin in nevesta izredno zdrava in če ni v rodbini

niti najmanjših dednih slabosti. V veliki večini rodbin pa najdeš gotovo kakšno dedno slabost, zato po verjetnostnih pravilih Mendlovega zakona o dednosti raste nevarnost, da bodo potomci podedovali od obeh roditeljev isto dedno slabost, ki bo dobila tem hujšo podobo, čim tesnejše je krvno sorodstvo. V davnih časih niso poznali te nevarnosti. Egipčanski faraon Ramses, ki je vladal pred kakimi 4000 leti, je bil oženjen z dvema svojima sestrama, pozneje pa si je pritegnil v harem še dve svoji hčeri. V stari zavezi sv. pisma najdemo že prepoved zakonov med bližnjimi sorodniki, vendar so še vedno dopuščali dalekosežne izjeme. Rimski Cerkev je prepoved zakonov med krvnimi sorodniki raztegnila zelo daleč in je stoprav leta 1918, izpremenila svoj zakon v toliko, da dopušča zakone v sedmem in osmem kolenu brez posebnega dovoljenja. Kot absolutne, torej za zakonsko zvezo povsem nedopustna kolena pa smatra samo ona, pri kateri tudi naš državljanski zakon prepoveduje zakon: namreč pri polukrvnih in polnokrvnih sorojencih in sorodnikih vzpenjajoče se in padajoče linije. Pravoslavne cerkve so še strožje; pri njih je absolutno zabranjen zakon celo med pripadniki četrtega kolena. Ondi je torej nedopusten zakon n. pr. med bratrancem in ujno.

Zelo važen problem rasne higijene je boj zoper vtihotapljanje težkih nalezljivih bolezni v zakon. To pa iz večjih vzrokov. Kajkrat je drugi zakonec s to skrivoma pridobljeno boleznijo tako oškodovan, da dobi le malo ali nič potomcev. Vendar le splojeni otroci pa kaj lahko nalezejo že kot plod (foetus) bolezenske kali, ali pa se okužijo z ajmi kot dojenčki; take otroke čaka nadležno hiranje ali zgodnja smrt.

V večini držav lahko sklepajo zakon osebe, ki imajo nalezljivo bolezen; ne zahtevajo od njih zdravniškega potrdila, ali so zadosti ozdravele ali ne. Novi nemški zakon o pobijanju spolnih bolezni z dne 1. oktobra 1927 tudi zastopa to stališče. Sicer nalaga onemumu, ki ima tako bolezen, dolžnost, da to odkrito pove zaročenki oziroma narobe ter nje zakonitemu zastopniku (staršem), vendar pa v takem primeru ne zabranjuje sklenitve zakonske zveze, če sta za njo oba zaročenca. V nekaterih drugih deželah pa so zakono-

daenci šli dalje. Na Norveškem mora imeti za sifilisom bolna oseba posebno dovoljenje, če se hoče poročiti. V Mehiki in Perziji, ki sicer nista posebno kulturni državi, se za vsako sklenitev zakona zahteva zdravniško dovoljenje. V Nemčiji rasni higijenci ne gredo tako daleč: zahtevajo predvsem to, da si oba zaročenca pred poroko obvezno zamenjata zdravniški spričevali; če se kljub dognani dedni ali nalezljivi bolezni hočeta vzeti, naj se zgodi po njihovi volji. Ako bodo prizadevanja rasnih higijencov dosegla vsaj to, da bo ta njihova prva in najvažnejša zahteva postala za vsakega državljana obvezen zakon, tedaj bodo že bolj redki danes sorazmerno pogosti primeri, da se en ali drug zakonec takoj po poroki okuži. Taki žalostni primeri prodrejo v javnost samo tedaj, če se sproži proces za ločitev zakona; v kolikih primerih pa ostanejo prikriti! V »Medizinische Klinik« 1926, zvezek 22., je zabeležil neki ženski zdravnik, da ima povprečno šest takih primerov na leto; toliko je pri enem samem zdravniku. Koliko tisočev in tisočev jih utegne biti v vsej državi!

V Nemčiji so zdaj upeljali običaj, da vsakemu ženinu in nevesti, ki se priglasita za sklenitev zakonske zveze, izroče po državnem zdravstvenem uradu sestavljeno opozorilo, kakšne nesreče lahko prepreči zdravniška preiskava obeh zaročencev pred poroko. Seveda večina teh listkov sfrči v kot, ne da bi dosegli kak uspeh; nekaj koristi pa vendarle ostane. Kazalo bi, da bi tudi povsod drugod upeljali vsaj to, dokler se ne odločijo za strožje in koristnejše ukrepe.

Vprašanja, ki smo se jih dotaknili na tem mestu, so vedno bolj pereča in je treba, da vsak pozna zahteve rasnih higijencov. Znova in znova se vračamo k temu, da za narod ni važno veliko število otrok, da pa je silno važno, koliko otrok pride docela zdravih, življenja sposobnih na svet. Noben narod, ki veruje v svojo bodočnost, ne sme pozabiti, da ga ne ščitijo toliko armade kolikor higijenske in zlasti rasnohigijenske odredbe, ki regulirajo njegovo obnavljanje. Mi smo v tem pogledu še daleč zadaj. Prvo, kar naj se na tem področju vzakoni pri nas, bodi to, da naj se *uradno kontrolira, ali sta si zaročenca pred poroko zamenjala zdravniški spričevali* in ali po vsem, kar vesta, še vztrajata

na sklenitvi zakona. Zdravniške ugovoritve pa naj se za sedaj omeje na spolne in duševne bolezni ter na odprto tuberkulozo. Vsi, ki jim beseda narod ni prazna fraza, se bodo ob vsa-

ki priliki potegovali za to zahtevo in vsa naša zdravstvena, dobrodela in socialna društva naj jo smatrajo za svoj program.

Po dr. Schubartu Ignotus,

Anton Pridavok

Knjižnica

Češkoslovaško prosvetno ministrstvo je izdalo zakon, po katerem mora vsaka občina skrbeti za javno ljudsko knjižnico. Ta zakon nosi lepe sadove ljudske prosvete — naleti pa tu in tam tudi na razne ovire, kar nam kaže pričujoča srčkana humoreska, ki jo je za mesečnik »Strom« (Drevo) napisal prof. V. Měrka, znani prevajalec iz naše literature.

Notar se je postavil na črko zakona. Udarjal je s pestjo po mizi in grozil, toda občinski odbor se ni dal omeščati. Rihtar je trdil, da ljudje knjig ne potrebujejo, in drugi so mu prikimali.

»Kaznoval vas bom z globlo!« je kričal razjarjeni notar.

Kmetje so zmigavali z rameni.

»Pošljem vam komisarja!«

»Kdo pa je zopet to?«

»To je rihtar, ki ga vam pošljejo iz Prage, iz ministrstva. Ta vam bo gospodaril nad vašim denarjem, kakor bo hotel, vi pa pojdete v arest, ker se ne pokorite zakonu.«

Zaloputnil je vrata in odšel, ne da bi zaključil sejo.

Zvečer je vsa vas govorila o komisarju: možje v krčmi, a ženske so doma lomile roke od obupa. Tarnale so, saj se jim je zdelo pri teh razmerah, da se ves svet postavlja na glavo.

»Ali je kdo kaj takega slišal!«

»Res, nikoli več ne bo boljše na tem svetu!«

Razgovor možakarjev je bil še bolj živ. V krčmi je ostalo le še nekaj odbornikov. Posvetovali so se. Nazadnje so se dogovorili; ukazali so rihtarju, naj gre na notarski urad in iz občinske blagajne plača po petdeset vinarjev na glavo za — javno knjižnico.

»Tu imate denar, gospod notar, in pustite že nas na miru!«

»Torej ste se vendar izpametovali!«

»Kaj pa naj storimo? Vendar ne bomo spustili tujega človeka občini na vrat.«

»Če bi imeli kaj ponosa, bi sami zahtevali knjige. Leni ste in ne marate čitati.«

»Čemu pa bo kmetu knjiga?«

»Ne uganjajte neumnosti! Čemu, čemu? Da se kaj nauči! Naučite se, kako je treba zemljo obdelovati, orati, sejati, gnojiti . . .«

»Kaj bi nas učili gnojiti, saj smo na gnoju vzrastli! Tudi naši očetje niso čitali, pa so znali gospodariti! Ali ni to neumno — delati občini nepotrebne stroške?«

»Molčite že enkrat!«

Med tem je uradnik pripravil trideset zvezkov knjig in jih podajal staremu suhemu kmetu, ki je skušal odvrniti od sebe pozornost s tem, da je podajal roko in se priporočal.

»Te knjige so vaše. Vzemite jih in pazite na nje. To je javna last in sto zanje odgovorni.«

»Veste kaj, gospod, pridem drugič ponje. Pridem z vozom in bom že kako uredil. Ampak boljše bi naredili, če bi te knjige zase ohranili. Pri nas bomo itak z njimi imeli same sitnosti. Še pretepli me bodo zaradi njih.«

Mrazko je odšel z notarijata in zdelo se mu je, da se mu je težak kamen odvalil od srca. Z urnimi koraki je odšel iz vasi, ni zaupal samemu sebi. Bal se je, da si bo notar premislil in ga prisilil, da prevzame to neumno gosposko iznajdbo.

V Zanemarkih se je pritoževal, kako so ga silili, toda on, je rekel, se ni dal pregovoriti. Ker že zakon ukazuje, da je treba plačati, je plačal, ampak knjige je pustil pri notarju, niti dotaknil se jih ni.

Prešel je en mesec. Mrazko se je izgibal notarja, na knjižnico je skoraj že pozabil in se veselil ob misli, da bo imel sedaj mir. Zato se je prav prestrašil, ko je dobil poziv na urad pod grožnjo zakonitih posledic.

»Že spet tiste knjige,« je mislil.

»Da mi jih ne prineseš v hišo,« mu

Je grozila žena. Enako so mu pretili sosedje.

»Vam je lahko reči: ne nosi« — je mislil Mrazko. »A kaj naj počnem jaz? . . .«

Boječ je vstopil v notarski urad in, ne da bi čakal na odgovor, je takoj namesto odgovora na pozdrav proglasil:

»Gospod notar, prišel sem se odpo-vedat rihtarstva.«

»E, vraga! Jaz sem vas pozval, da spravite te knjige v red. Kaj mislite, da jih bom jaz za vam! nosil v vas, ali kaj?«

»Jaz tega ne prevzamem. Jaz se ne dam biti. Že vsak mi grozi. — Dajte mi mir! Rajši nisem rihtar! Žena me zmerja, ljudje preklinjajo in o knjigah neče nihče niti slišati.«

Notar se je posmejal. Jeza rihtarja ga je spravila v dobro voljo. Bolj za zabavo nego resno je začel govoriti o krasni bodočnosti ljudstva, ko se bo naučilo ljubiti pisano besedo.

»To so prazne čenče! Nikoli več ne bo dobro na svetu, ker nam ne dajo v miru živeti!«

Notar je prečital Mrazku par stavkov iz Dobšinskega ljudskih povesti.

»O, to je lepo,« je pritrdjeval »neizprosnih rihtar.«

No vidite, sami priznavate. Saj sem vedel, da ste pameten človek. Le vzemite knjige, se boste imeli pri čem zabavati. Niti v krčmo ne bo treba hoditi.«

»Ne, ne vzamem jih.«

»Mrazko, bodite pametni.«

»Nečem, pa nečem.«

»Plačali ste jih. Če pride načelnik in najde knjige pri meni — bo huda.«

»Storite ž njimi, kar hočete, ampak jaz ne maram greha v vasi . . .«

»Toda — zakon!«

»Če je zakon, pa bodi . . . Kaj meni mar? Poberem te knjige, ampak vi me ne smete izdati.«

Spravil je par knjig v zanedrije in rekel:

»Po druge pridem jutri.«

Prevzel je nase veliko odgovornost. Ta papir se mu je zdel zelo težak. Domov grede se je oziral. Da bi le nikogar ne srečal! Odšel je naravnost na skedenj, priprl vrata za seboj in zložil prinesene knjige pod težke snopce slame. Oddahnil si je, ko je videl, da ie to obravil neonaženo.

»Ko bi mogel še druge znesti sem, ne da bi kdo opazil . . .«

Ves teden je hodil tako na notarijat in od tam v skedenj. Ko je zadnjo knjigo pokril s slamo, se je zahvalil Bogu, da bo imel poslej mir.

»To mi je dalo dela! . . .«

Prestal je najhujše. Treba je bilo le še obdržati skrivnost, ne izdati je nikomur, niti ženi niti znancem.

Vsak dan je hodil pazit na knjige, jih urejeval, zlagal in se čehljal za ušesi. Zelo rad bi bil komu potožil, pa se je bal posledic. Nič več ni hodil v krčmo, izogibal se je znancem in žena je opazila, da se odtuja je samemu sebi.

»Naj vrag vzame te pismarje, ki so si knjige izmislili! — Kako bi imeli mirno življenje!« Postajal je zamišljen in nervozen. Skedenj ni za knjige, je mislil, lahko jih kdo ukrade in kaj potem? On je vendar le rihtar in odgovoren za občinsko imetje.

Toda čas vse ozdravi. Pomiril se je. Nekoč, ko je šla žena v mesto, je prenesel knjižnico v shrambo, knjige je zavil v star papir in jih zložil za skrivnje. Tam jih nihče ne najde.

Čez nekaj mesecev, ko so občani pozabili na žulje, porabljene za knjižnico, in je rihtar prenehal hoditi v shrambo, se je zgodila neprijetna zadeva.

Notar se je pri seji odbora zanimal za knjige in vprašal rihtarja, ali ljudje kaj radi čitajo. Tedaj je prišlo vse na dan. Mrazko je zardel in na splošen pritisk priznal soobčanom, da ni mogel postopati drugače.

Sklenili so, naj se prinesejo knjige v občinsko hišo. Kot k slavnostnemu aktu so se napotili v shrambo z rihtarjem in notarjem na čelu vsi člani občinskega predstojništva.

Mrazko je zaprašen vlekel na dan občinsko knjižnico in videl, da so imele miši več razumevanja in da so se bolj temeljito z njo pečale — nego ljudje.

DOLGOTRAJNO STRADANJE

potroši polagoma rezerve v organizmu, najprej ogljikne hidrate, nato maščobne in beljakovinske. V trenutku, ko so tolsšeni prihranki porabljeni, se v znatni količini črpajo beljakovine v staničju, meje odpora so dosežene in konec je blizu. Ta nastopi, ko je telo izgubilo štiri petine prvotne teže. Ako nestnik pije vodo, se more dalje ohraniti. Staničje in organi hirajo. Možgani, kosti in sree se naidlje upirajo. Toplina se močno znižja, obtok in dihanje se opočasnita, pritisk na žile se zmanjša.

Kramljanje o luni

Temne pege, ki jih lahko s prostim očesom opazujemo na luni, so že od nekdaj zanimale ljudi, ki so jih tolmačili na različne načine. Celo primitivni narodi so se bavili s tem vprašanjem in ga reševali po svoje. Tako so nastala o luni posebna naziranja, posebna mitologija. Na zadevne mite naletimo pri afriških črncih prav tako kakor pri ljudstvih v osrčju Azije, Indije in pri otočanih v Atlantskem oceanu. V Evropi je najbolj razširjena bajka o možu (kovaču) v luni. Nekateri narodi vidijo v tem možu tatu, ki je kradel les in divjačino, Nordijci celo tatu, ki je odpeljal dva otroka. Med Slovenci je razširjena bajka o kovaču.

Medtem ko vidimo Evropci v luni moža, je med Indijanci v Ameriki razširjena vera, da je v luni ženska, ki je bila zaradi svoje hudobije pregnana na pust planet, kjer vlada hlad in mraz. Ta hudobna ženska plete velikanski koš in kadar bo to delo končano, udari zadnja ura za ves svet. K sreči pa je na luni poleg hudobne ženske tudi hud pes, ki sproti raztrga vse, kar ženska naplete. Zato bo svet še dolgo obstojal in ne bo kmalu pogubljen. Kadar nastane lunin mrk, tedaj je znamenje, da je pes zopet popadel košaro in jo trga. Samo Eskimi vidijo v luni sestro solnca. Njim pomeni solčni mrk srečanje solnca z luno, in pege na luni so jim odtisi rok, ki so se spajale v objem med dvema otrokoma istega rodu.

Čisto drugačne stvari vidijo v luni Mongoli. Njim pomenijo lunine pege deklico, ki jo je nekoč poslala burjatska mati po vodo. Hči pa je medpotoma srečala svojega ljubega in se je zakasnila. Tedaj se je mati v hudi jezi zarekla, naj bi deklica vzela luna. In res, zgodilo se je po njeni želji. Ta deklica stoji sedaj na luni in mora nenehoma prenašati vodo.

Pri atlantskih otočanih pa je mož v luni božji človek, ki ga je treščil nekoč oče v hudi jezi v vseмирje. Ponekod v Aziji in Afriki pa vidijo v luninih pegah tudi podobo zajca ali kunca. Celo Japonci poznajo to tolmačenje. Na Kitajskem pa pomenijo pege zmaje. Sijamci gredo v domišljiji še dalje in pravijo, da bivata na luni dvojčka, in sicer moški in ženska. Starogrška sporočila pa govore, da je luna svetlo zrcalo, v ka-

terem odseva naša zemlja. Grki so šli celo tako daleč, da so videli v luni natančno podobo Sredozemskega morja, čeprav je bila to zgolj utvara.

★

Če pustimo ob strani ta mitološka razmišljanja in stopimo na realnejša tla, vidimo, da je ljudi že zelo zgodaj vznemirjala misel raketnega poleta na luno. Šele pred kratkim so poročali, da je med tistimi, ki hočejo izstreliti raketo na luno, tudi neki ameriški profesor. Piše se Goddard. Naredil je že svojčas poskus in spustil kvišku raketo, ki pa se je razpočila 500 m nad zemljo. Raketo je bil napolnil z nekim plinom, ki je bil po vsej priliki pokalni plin. Goddard je bil tudi prvi, ki je pisal o raketnem problemu. Izdal je že l. 1919. razpravo z naslovom »A Method of Reaching extreme Altitudes« — Metoda za doseg najvišjih višin. Goddard je razmotrival problem rakete, ki bi bila napolnjena s smodnikom. V Ameriki celo govore, da je rešil ta problem na praktični podlagi za bodočo vojno. Izumil je baje neke vrste raketne torpede, ki se dajo usmeriti kamorkoli po zemlji in se lahko nabijejo z jako močnimi eksplozivnimi snovmi.

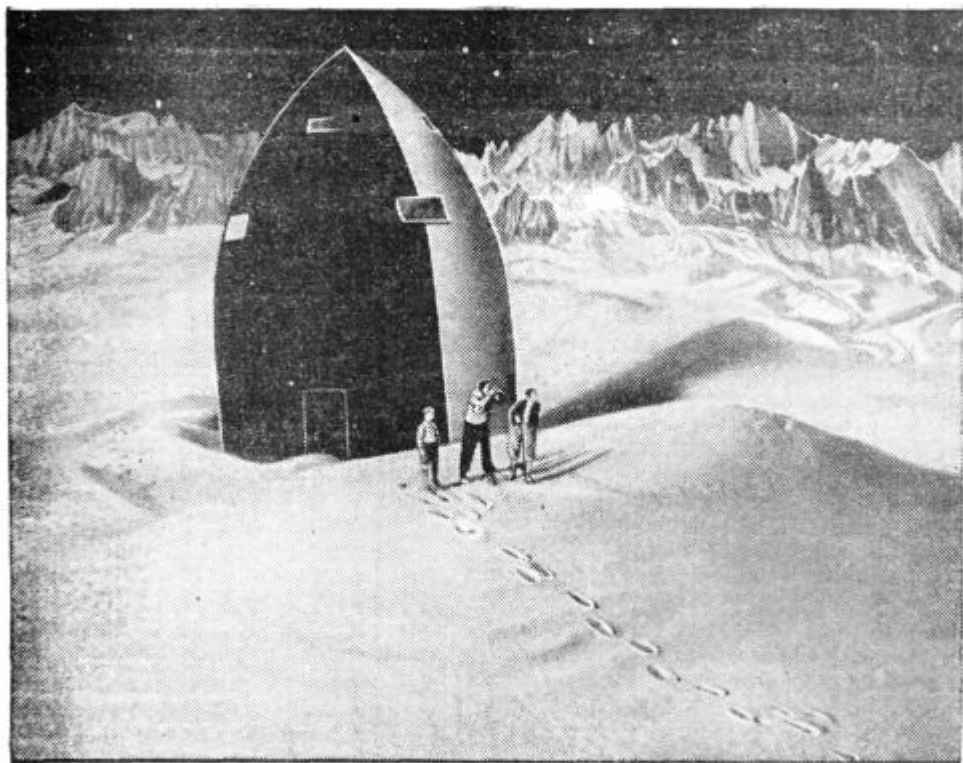
Čeprav se je prvi izstrellek na luno ponesrečil, s tem še ni rečeno, da je postal nemogoč na večne čase. Vsak začetek je težak. Če pa bi se stvar obnesla, potem nastane drugo vprašanje: kam pade raketa na luni? Ali pade v kraj, ki je popolnoma pust in samotni, na mrtev svet ali na planet, kjer so še sledovi življenja?

Površina lune se je v naziranju človeka tekom časa zelo izpremenila. V davnih starih časih, ko še ni bilo daljnogleda, so imeli učeni ljudje luno za nekakšen zemlji podoben svet z oblaki, pogozdovanimi pokrajinami, rekami, morji in jezeri. Samo če pogledamo nomenklaturu starih kart, smo takoj prepričani o tem. Tam vidimo označbe: Mare Serenitatis — Morje veselja. Oceanus procellarum — Ocean viharjev. Palus Putredinis — Močvirje itd. Ko pa se je daljnogled stopnjevala izpopolnjeval, se je odkrivala polagoma tudi resnica. Tedaj je tudi izginjala vera v podobnost zemlje in lune. Vera, da živijo na luni ljudje, pa je kljub temu ostala do 19. stoletja. Astronom Gruithuisen

je objavil 1821 stoletja, v katerem je za-
trjeval, da vidi sredi lune trdnjavo s
pravilnimi okopi, trdnjavo, katero so
zgradili ondotni prebivalci v obrambo
pred napadi zemljanov. Možu se niso
tako upali postaviti po robu. Toda vse-
eno so se našli nekateri možje, ki so
imeli dovolj poguma, da so označili
astronomove trditve za plod razgrete
domišljije. Kmalu pa so se k temu vpra-
šanju oglasili resni možje znanosti. Po-
vedali so, da je luna mrtvo vseмирsko

lo spreminjalo. Smatra jih za oblake
kobilic in pravi celo, da ne morejo to
biti ne goveda ne mravlje. Toda te ko-
bilice niso podobne našim kobilicam.

Verjetnejša nego ta domneva zveni
druga dedukcija ameriškega astronoma,
ki se nanaša na sneg. Po njegovem ra-
čunu se dviga na luni snežnik Pico, vi-
sok 2500 m. Na grebenih je videti pri
solnčnem svitu blesteče bele pege. Pi-
ckering je trdno uverjen, da je to sneg
in pa hlapovi, ki se dvigajo iz njega.

S kinematografskega poleta na luno

tefo. Tako je prišla luna na glas mrtve-
ga planeta in kamenite puščave, ki ne
porosi nanjo kapljica blagodejne vode
in tudi ne uživa blagodatni zraka. Tudi
to naziranje se ni izkazalo za pravilno.
Čeprav se je pokazalo, da je zagrešil
astronom Hansen iz Gothe napako, ko
je proglasil zadnji del lune za obljuden
kraj, je vendar v novejšem času spre-
govoril tehtno besedico o tem predme-
tu tudi ameriški astronom Pickering, ki
je preiskal luno z močnimi optičnimi
pomagali. Na jugovzhodu velikega žre-
la Erathozije je odkril temne pege, ki
jih imenuje »plats« in ki se precej nag-

Na vznožju neke druge gore je opazil
Pickering bele točke, ki so se tembolj
večale, čimbolj je pritiskala solnčna
svetloba. Pojav je zabeležil z beseda-
mi: »To se zdi kakor stebri pare in di-
ma in ni izključeno, da so hlapovi ali
oblaki, ker na sličnih mestih na naši
zemlji izvirajo studenci. Če prihaja to
od studencev, se nimamo pojavu nič
čuditi, zakaj če so na luni, s tem še ni
rečeno, da morajo biti vroči, ker bi vo-
da na luni zaradi minimalnega zračnega
pritiska vrela že pri 0 stopinjah Celzija.

Slični ali vulkanični pojavi resnično
niso več dvomljivi. Teh opazovanj si

vobče ne moremo drugače tomačiti. Že grški astronom Feliks Lamech je našel, da se žrelo Pozidonija spreminja. Včasih ga vidimo samo kot majhno žrelo popolnoma plastično, drugič opazimo na njegovem mestu samo nezatno zabrisano pego. To so ugotovili tudi nekateri dunajski astronomi. Tako n. pr. ni bil ta objekt viden dne 19. julija 1917. Na mestu, kjer stoji žrelo, je bilo opaziti samo zabrisano belkasto pego. Dne 26. septembra 1917 pa so bili obrisi žrela zopet zelo jasni. To daje povod za domnevo, da leti iz njega pepel ali pa se dviga para. Mogoče pa leti iz njega tudi kaj drugega.

V novejšem času trdijo nekateri raziskovalci nebesnih teles, da je čisto mogoče, da obdaja luno nekakšen zračni plašč. Potemtakem le ne more biti luna popolnoma mrtva. Za naše pojme pa so vsekakor njeni dokazi življenja zelo šibki in če vobče obstoja tam gori kakšno organsko življenje, ni dvoma, da je to na zelo nizki stopenji. Tudi če bi se nam torej posrečilo poslati raketo na luno, je malo verjetno, da bi nam ondotni »prebivalci« vrnili poset na podoban način in s podobnim sredstvom.

Tri mesece v avstralski samoti

II

Tudi moj pes Tog se je bržčas dolgočasil v tej samoti. Okoli sebe ni našel nič kaj zanimivega, kakor sem našel jaz. Videlo se je, da se mu toži po pasji družbi — vsaj po družini avstralskih psov, ki jih sicer ni posebno maral, ki pa so mu vendar ugajali, če se je hotel malo raztogotiti in preskusiti svojo moč. Vse, kar je lahko zdaj pokazal, je bilo to, da je lajal nad prijateljskimi ptiči in jih kruto preganjal, nakar se je vračal k meni s takim izrazom kot bi hotel reči: Zlodja, kaj neki se je zgodilo s svetom, da moram kljub celi vrsti svojih koristnih lastnosti strašiti ptiče, ki niso ni malo škodljivi?! Nikdar še nisem videl psa, ki bi se bil toli dolgočasil kot moj Tog.

V teh samotnih tednih sem mnogo pisal v svoj dnevnik in še več čital — imel sem pri sebi obilno knjižno zalogo; tako sem si preganjal puščobo dolgo v noč in tudi dobršen del dneva. Toda največ me je zanimalo to, kar je bilo živega v moji okolici. Knjiga je naposled vendar le zgolj beležnica o življenju, in marsikaj, kar je zabeleženega, ni niti resnično; zunaj hiše pa je bilo življenje tako, kakršno je v resnici in vse na njem je bilo brez dvoma resnično in pristno.

Celo golazen mi je pokazala prav zanimive strani svojega življenja. V suhem pesku zgornje obalne plasti, med črto najvišjega stanja vode in mestom, kjer se je začnjalo rastlin-

stvo, je živel golazen, ki se je poštevno preživljala z lovom na mravlje. Zadaž za hišo je bival zanimiv pajek. Uredil si je selišče v cevni luknji, ki je imela na stečaj odprta vratca — vratca iz narezane trave, čije koščke je mojster pajek zvezal s pajčevino. Ta pajek je bil majhna, sivkasta osebica, z drobnimi, grbastimi očmi, kakor jih imajo zelo častitljivi starci. Opazoval sem ga, kako se vrača v lova na mrčes, dvigne vratca in jih zapre za seboj prav kakor človek, ki zapira klet. Včasih sem potrkal na ta vratca z drobno šibico in se brž umaknil, da me ne bi opazil; čakal sem v zasedi. Vratca so se kmalu odprla in majhna, siva glavicca je pomolila ven kaj, obračala gubave oči na vse strani in se nekako čudila; najbrž se je domislila, da se ji je utegnulo samo zasedeti, da je nekdo pred vrati, pa je zlezla zopet v luknjo. Tedaj potrkam znova; to pot je majhna, staričkava osebica zlezla ven in si temeljito ogledala okolico; zašla je celo v travo, ki ji je zaslanjala vidik in se ji je menda videla tako visoka kot nam gozd; nje gibanje je bilo naglo in nekam nejevoljno, kakor človeka, ki mu nekaj ni prav. Videlo se je, kakor da bi ogorčeno vpila: »Zlodi jih vzemi, te paglavce!« Ko se je originalni pajek naposled vrnil v svoj stan, se je zdelo, kakor da bi bil sklenil: Nak, zdaj se ne boste več norčevali iz mene! In nosihmal sem zaman trkal: pajka ni bilo več na spregled.

Bil je ondi kuščar, s katerim sem se seznanil tako daleč, da sva postala zaupna znanca; dal sem mu celo ime George. To majhno stvorenje je bilo sivkastorjave barve, niti cele štiri palce dolgo, delikatno lepega telesa in gibov. Vsako jutro, ko sem zajtrkoval na verandi, mi je zlezal po nogi na mizo in se namestil na robu prtiča; glavo je držal pokonci in molil iz ust jeziček, podoben trikotniku tankega, rožnatega papirja. Tam je ostal negibno ves čas med mojim zajtrkom, ne meneč se za razne moje kretnje in zvoke. Ko sem končal in odrinil stolec, je jel urno pospravljati drobtinice; neverjetno naglo se je izprehajal po krožnikih in med njimi, se smukal okoli skodelice in čaše, tekal diagonalno po vsej širini mize; gibajoč in zvijsajoč se z drobčkanim telescem je pobiral v begu ostanke hrane in jih hlastal z rožnatim trikotom svojega jezika. Ni se ustavil niti za hip. Ta svojevrstna požrešnost me je vsako jutro na moč razveseljevala in ko je mojega znanca iz rodu golazni zadela neka nesreča, da se ni več pojavil, sem ga pogrešal prav kakor bi bil pogrešal družbo zabavnega prijatelja.

V tem času sem se zaupno seznanil z običaji in navadami mnogih podobnih bitij — bitij, o katerih ne bi preje nikdar mislil, da imajo sploh kake navade. Postala so mi prav tako dobri družabniki kot bi živel med zanimivimi ljudmi. A niso me zanimali zgolj čudaki in posebnjaki; nekateri med njimi so živeli tako enolično in pusto, kakor žive na primer zelo dolgočasni in topi ljudje. Med njimi so bile majhne živalice, ki so hodile vsak dan mirno, skromno na lov za hrano; ptiči, ki so pokojno posedali po vejah in zobali jagode in zrnca, nič ne izbiraje hrane; golazen, ki je opravljala svoje vsakdanje vloge in naloge vprav mehanično, ni malo opazljivo. In vendar — ni bilo treba posebno močne domišljije, da sem opazil v dejanjih teh živali podobnosti s človeškimi dejanji. Vse to je prišlo samo po sebi, ker sem opazoval življenje z drugega, nemara resničnejšega vidika, ker sem našel umevanje in simpatije ondi, kjer sem mislil, da tega ni treba. Ko bi mogel odkriti še vidik, s katerega so ptiči, golazen in druge živi gledali na me in moje početje, tedaj bi dobil o stvareh docela resnično sliko.

Toda bila so bitja, ki zanje nisem imel niti trohice simpatije, namreč kače. Le-teh je bilo ob vsakem letnem času toliko, da nisi mogel v gozd brez dobrega krepelca in da si moral skrbno paziti nase, oziraje se venomer naokrog. Bile so kače vseh mogočih vrst in dolžin. Tako so bile, da navedem le nekatere, preprožne kače (carpet snakes), nazvane tako zaradi tega, ker je koža po svojih vzorcih spominjala na preproge. Bile so dolge dvanajst ali še več čevljev in debele kakor možka noga. Niso bile strupene, a so rade ugriznile tako kot ugrizne pes; svojo žrtev so skušale uničiti tako, da so jo ovile in stisnile, jo storile s svojimi obilnimi slinami sluzavo, nakar so jo celo požrle. V drobu take kače, ki sem jo bil ustrelil, sem našel klokanovega mladiča. Dalje so živele v tem kraju rjave kače, takisto precej dolge, čijih pik je mogel čez štiri ure povzročiti smrt; te kače so bile gladke in lepe, gibale pa so se bolj hrupno nego kakor koli golazen, kar sem je poznal. Nadalje so se plazile tod črne, tanke kače, ki so se videle ravnodušne, kakor bi kdo vlekel kos črnega platna; nekatere so bile dolge osem do devet čevljev, po večini pa znatno krajše; potem tigraste kače s črnimi progami na rdečerrjavi podlagi, dalje žolte kače s črnimi pegami in še nekaj vrst, raznih barv in okrasov, dolžine in debelosti, a vse sila strupene.

Čeprav so bile kače toli številne, so bili v tistih letih, ki sem jih preživel na tem ozemlju sila redki primeri, da bi pičile kakega človeka. Vzrok je v tem, da so kače boječe in se kljub učinkovitemu orožju, ki ga imajo v svojem strupu, najrajši izognejo vsakemu stiku s človekom. »Vsaka kača bo tekla,« mi je pravil ob neki priliki Avstalec, »ko zagleda vas in mene. Pred človekom imajo hud strah, ker jih vedno preganja. Če bi v tem kraju živelo mnogo ljudi, tedaj kač sploh ne bi bilo.« Rekel je to nekako nemarno, kakor da si ne bi želel konca te nadlege; razlagam si to s tem, da domašini kače uživajo in bi bili zelo nesrečni, če bi nekega dne res izginile.

Boječnost avstralskih kač me je prepričevala, da so morale kače, dokler so tukaj bivali ljudje, živeti izključno v gozdovih; če so našli katero pri taborišču ali v hiši, tedaj je to povzročilo poplah in grozo, pomečano s prepričanjem, da jih je poslal zli duh.

Zdaj, ko je bilo nekdanje taborišče opuščeno, sem jih videl čisto okoli bajt; na pesku so se poznali mnogi sledovi. Odkar sem bil v vsem kraju edini človek, so prihajale k moji hiši vse pogosteje in očitovale prej nezna-no drznost. Niso se mi niti izognile, če sem šel mimo. V tretjem mesecu svojega samotarenja sem jih ustrelil enajst. Toda to jih ni nič kaj plašilo. Nekatere so zlezle že na verando in se ondi grele tako ravnodušno, kakor bi zaničevale mojo puško. Tako sem jel izpreminjati prejšnje mnenje o njih; spoznal sem, da vendar le niso tako boječe. Neko noč je prodrla takale vsiljivka v samo hišo.

Ta kača mi je dala eno najstrašnejših doživetij v vsem mojem življenju; v tistih mesecih samotarenja je bil to sigurno največji dogodek. Prišla je kmalu po polnoči. Bila je temna noč, tako soparna in gorka, da sem se uro ali še več nemirno premetaval po po-

stelji v svoji majhni spalnici. Bil sem gol, le malajski sarang sem imel na sebi. Vsenaokrog je bilo tako tiho, da se je čulo iz daljave pljuskanje vode ob obalo, kakor da bi kje zvonilo; dihanje psa Toga, ki je spal na preprogi v sosedni sobici, se je slišalo kakor otožno vzdihovanje; vsi zvoki so imeli v tej čudni tišini čisto poseben ton. Nenadoma zaslišim, da je na papuan-skih rogožinah v sosedni sobi nekaj lahko šušljalo. Odprl sem mrežo proti komarjem, vstal, vzel puško, prižgal plinsko svetiljko in stopil k odprtih vratom, ugibaje, kaj neki šušlja.

Samo za trenutek sem ugledal drugo sobo, zakaj v svetiljki ni bilo plina; vzplamtel je samo plin v ceveh ter nato ugasnil. Trenuten blesk pa je zadostoval: ugledal sem sredi sobe preprožno kačo, dolgo polna dva sežnja in namerjeno, da se vrže na sprečega psa. (Dalje)

PREKRSTITEV

Mesto Bugsworth v Vel. Britaniji se bo preimenovalo, češ da sedanji naziv škoduje ugledu prebivalstva. Bug namreč pomeni stenico. »Steničevoc« ali »Bohov gradec« in p. res niso imena, ki bi vabila tujce v svojo sredino.

TUJE JEZIKE

poučujejo v Moskvi z uspehom po govorečem filmu. Mnogo dece prisostvuje živahnim prizorom, ki se tolmačijo v angleščini, skrajja počasi, potlej pa vedno brže. »Les Echos« priporočajo, naj se tak pouk uvede še na Francoskem.

KONSERVIRANO GROZDJE

Za to je treba hladne sobe, ki se ne kuri in je prosta mrčesa. Tudi zračna mora biti. Na lesene okvire ali obroče, ki so vedno manjši, obesiš povsem zdrave in ne prezrele grozde. Odrezati jih je s pecljem, in sicer ob suhem vremenu, nato odstriči vse uvele ali od os opikane jagode. Pecelj se na odrezanem koncu zadela s pečatnim voskom ali parafinom. Z vrvicami se grozdi obesijo na okvire nasprotno njihovi prirodni legi, da se jagode ne tišče. Zdaj pa zdaj jih kaže prebrati in odstraniti pokvarjena zrna. Tako se utegnejo ohraniti noter v dobo rdečih jagod in češenj... Manj znan je naslednji način: Oplaknjen in dobro osušen sodček, oziroma zaboj z debelimi stenami potreseš po dnu s plastjo povsem suhih in snažnih otrobov. Po njej razstaviš docela suhe in otrebljene grozde, tako da se ne dotikajo. Med presledke natrosiš mekin. Nad tem slojem pritrdiš novo dno, kjer razpostaviš zopet en nasad grozdja, obsutega z

otrobi. Ko je z nekolikimi nadstropji shramba do vrha polna, nasuješ gornji sklad z otrobi. Nazadnje pa nepropustno zatvoriš in spraviš na suh in hladen prostor. Najbolje je poskusiti z majhnimi zaboji ter jih odpirati po potrebi; zabožek mora biti pa vsaj tolikšen, da obsega tri sloje otrobov in dve podstati grozdja. Meščanom bo kaj takega težko početi, ker sadeži ob selitvi že precej trpe.

ZIDOVSKA KAŠA (ODGOVOR)

V 18. št. »Z. in sv.« pg. 484 vprašuje pisec novice »Židovska kaša: »Je li to zares židovska jed?« (namreč »la cachac.«) Odgovor: ni, ampak kaša je ruska narodna jed, ki se servira k vsem narodnim juham. Ruska »kaša« je namočen in polen na presnem maslu oprazen ajdov zdrob, ki ga radi jedo tudi ruski Židje. Ti so sprejeli tudi nekaj drugih ruskih jedi, n. pr. boršč in ribje emoke. Ista ruskopoljska Židovka, ki je postavila omenjeno kuharsko knjigo, Suzana Ruhomowska (ne Buhanowska!) je spisala tudi novelo iz življenja ruskih Židov: »Le temple d'argile« (Glinasto svetišče), ki je izšla meseca oktobra t. l. v »La petite illustration« v Parizu. Tam pravi na str. 10: »David sedi za mizo v izbi za prodajalnico med, stariim trgovcem in njegovo ženo, ki mu servira krožnik borščica s smetano, potlej ribjih emokov in kaše. »Kakor pri mami, si misli David...« (Mati mu je Židovka na Ruskem, on pa pri nekih sovceih v Parizu.) — Prof. Iv. Košťál.

SLON S TREMI OKLI.

Francoz Halley je nedavno ustrelil v Port-Gentilu ob reki Gabonu redkega slona; zver je imela tri čekane, ki tehtajo 67 kg.

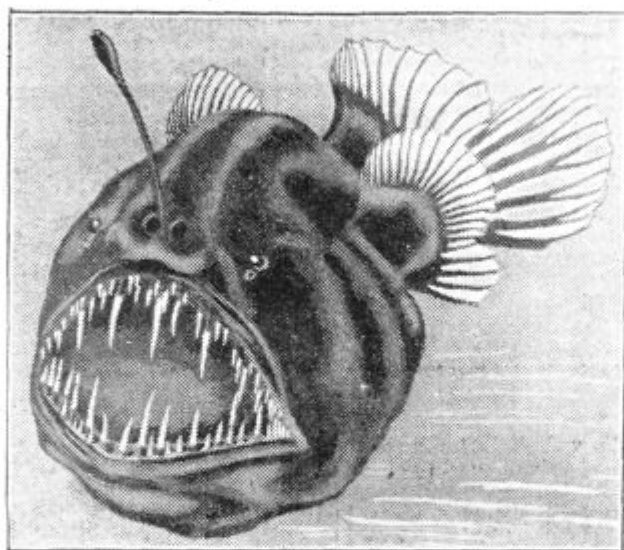
Morska favna

Največji akvarij na evropski celini

V Evropi je dokaj malo velikih akvarijev in tisti, ki ga imajo v Napoliju, je gotovo največji in najzanimivejši med vsemi, ne samo zaradi ogromnega števila in redkosti živalskih vrst, ki so tu

Prehrana in posebnosti

Samo v enem pogledu ne žive popolnoma tako kakor v prosti naravi: ujetje živali ne pridejo namreč nikoli v dotiko s svojimi naravnimi sovražniki.

Morska čebula

obiskovalcu na ogled, temveč tudi zaradi svoje urejenosti.

Šest in dvajset velikanskih steklenih bazenov so razmestili tu okoli prostrane dvorane in ujetniki v njih se po vsej priliki ne počutijo slabo, saj se prav nič ne zmenijo za prihajanje in odhajanje svojih človeških občudovalcev.

Vendar se tu pa tam le dogodijo razburljivi dogodki kakor pred nekoliko tedni, ko je nekemu pazniku po nepazljivosti zdrknil v bazen z morskimi podusti mlad morski pes. Posledice so bile strahotne: v nekoliko minutah je pokončala grozna žival svoje uboge brate, ki se niso mogli braniti, in ko so po-

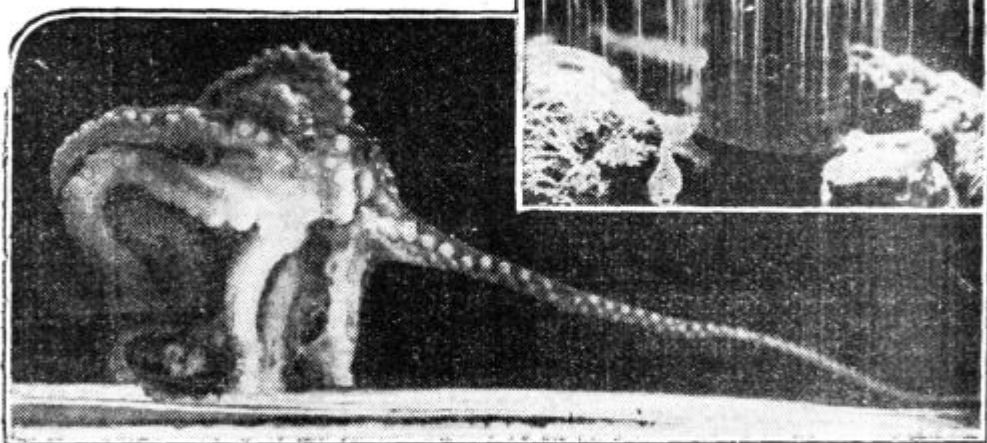
Morska školjka, opremljena z nekakšnim vrtnim organom, s katerim vrta y skalo

mirili njeno jezo, je ostalo na morišču le majhno številce polablencev, ki jim je bilo umreti od ran!

Prehrana vse te morske živali je ena izmed glavnih točk, ki jo je treba rešiti, če hočejo, da jo prilagodijo novim življenjskim okoliščinam. Toda riba v splošnem ni žival, ki bi jo bilo težko ravnati. Večina med njimi se zadovolji s sardinami in raki kratkorepci. Nekatere imajo razvajejši okus in dajejo prednost ostrigam in morskim ušem; druge so rastlinojedke in se zadovoljijo s solato iz raznih halug ali rižejo samo po pesku in blatu; tretje pa se ne brigajo dosti za svojo hrano, saj je najdejo ogromno v neskončnem številu nevidnih organizmov, ki obljudujejo bazensko vodo.

Seveda se tudi lajik obiskovalec ne havi mnogo s temi problemi prehrane in se zadovolji rajši z opazovanjem šeg

ki ji služijo za tipanje; v naslednjem hipu se je stisnila, bog si ga vedi pred kakšno pretečo nevarnostjo, vsa skupaj, tako da je ne moreš niti več spoznati. Čudno se ti bo zdelo, če boš bral v vodiču, da učaka to malo bitje, do-

Levo: Polipec. Desno: Morska anemona

in navad nešteti morskih prebivalcev. S posebnim začudenjem se bo ustavil pred nenavadno skupino morskih gob, polipov, anemon, koral in morskih klobukov, ki sličijo bolj eksotičnim rastlinam ali raznim pestrobarvnim rudni- nam nego živim živalskim bitjem. In vendar so to živali in če jih opazuješ le malo natančneje, boš spoznal, kako se ves ta čudni svet giblje, krči in razteza in kako diha. Iz koralnika, ki se je še pravkar zdel mrtev in negiben, se je hipoma sprožil venec oranžnih tipalk, ki valovijo v iskanju našim očem nevidne hrane. Anemona, ki je bila še pravkar nepremična kakor za večnost, je sprožila tisoče teli tenkih, pekočih niti,

zdevno tako nežno, celo pol stoletja življenja. Kar se pa tiče morskih klobukov, so vam to pravi gizdalini, ki romajo s svojo žarečo barvitostjo od enega konca bazena do drugega. Gorje pa živalicam, ki jih privlači krasota teli živih nestvorov! Kajti njihova požrešnost ne pozna mere.

Pacilisti in bojeviteži

Obiskovalec, ki ni posebno podkovan v zoologiji, gre prehitro mimo naslednjih bazenov, kjer se družijo križem kražem morske zvezde, črvi, mehkužci, makrele, podusti, ribe vseh oblik, velikosti in barv, ki se sprehajajo miroljubno po svojih domovanih. Vrže nazel

ogled na želve in se ustavi v večjim zanimanjem pred jastogi in langustami. Ali je njih glasovito meso, kar jim skrbi za naklonjenost občinstva? To je mogoče, a ni dvoma, da privlačuje tudi bojevita čud teh orjakov svoje vrste. Ni redko, da prisostvuješ n. pr. srditemu spopadu dveh jastogov, ki navalita drug na drugega s svojimi ogromnimi škarjami in prej ne mirujeta, dokler ne obleži eden ves razsek na bojišču.

»Torpiljarka« ali električna riba domuje v posebnem bazenu. Vsak se je lahko dotakne in sprejme bolj ali manj prijetni električni stresljaj, ki ga uporabljata riba v svojo obrambo.

Legendarna požrešnost muren je znana. Tem strašnim živalim so rimski cesarji metali obsojene sužnje v hrano. In preko tega zgodovinskega spomina ti ne pomaga za akvariju niti njih eleganca v plavanju in njih krasna barva. Če bi že pozabil, te opomni na to divji izraz njihovih oči in večno gibajoče se čeljusti.

Strahotna vizija

Toda murena je še prikupna žival napram sosedu v bližnjem bazenu, osmerokrakemu polipu (hobotnici). Pred tem žoličastim bitjem, pred tem brezsnovnim telesom, ki vihti svojih osem tipalk, pokritih s sesalnimi jamicami, ti prihaja slabo in blagoslovljajš tenko stekleno ploščo, ki te loči od njega. Zaman se trudiš v polmraku bazena, da bi razločil kakšno glavo ali oči. Vse, kar opaziš, je ogromna dihalna duplina, ki se izmenoma odpira in zapira, in te brezumno dolge tipalke, ki se ovijajo vsega, kar zadenejo. Včasih se zdi, da je žival pobesnela. Divja na levo in na desno za kakšno ribico in šele, ko jo je ulovila, se skriva v kakšen temen kot, da prebavi svoj skopi plen. Toda polip ni ustvarjen za ječo. Nedostaja mu prostora in gine vidno. Pred kratkim ga je zgrabila nerazumljiva bolezen. Zavrnil je vsako hrano in je začel glodati svoje lastne tipalke, dokler mu niso ostali samo žalostni štrclji.

Poleg polipa so namestili šegavi in čudaški trop morskih pajkov, rakov in puščavnikov (samotarcev). Ni bolj zabavnega prizora, nego če prisostvuješ ljutim bitkam, obupnim pobegom in neverjetnim zvijačam teh malih oklopnjačev. Posebno puščavnik je komičen. Ker je bila nesrečna živalica po naravi obdarjena s mehkim zadkom, ga mora skrivati pred ugrizi sovražnikov. Pa si

je našel prazno polžjo hišico in ga je vtaknil vanjo. In tako bi lahko živel mirno v gomazečem življenju okoli sebe. Toda smola hoče, da je obdarjen z neverjetno nevoščljivostjo. Ne more videti tovariša, ki »domuje« bolje od njega, takoj se spravi nanj, da mu izmakne hišo. In potem sledi boj, kaj boj, mesarsko klanje, dokler eden med njima ne stisne repa med noge in — zbeži. Zmagovalec se triumfalno vsede v svojo novo ali staro hišo, premaganec pa če mogoče le hitro v novo, makar slabše stanovanje, kajti že je planila nanj jata požrešnih žrel, ki jim ne diši nobena stvar bolje od njegovega mehkega, sočnega mesa!

Raki kratkorepci,

njegovi oddaljeni sorodniki, niso nič manj živahne in zanimive živali. Neprestano se pretepaajo med sabo za hrano, šibkejši po navadi kmalu pobegne, toda če ga močnejši preveč razdraži, potem pa vam je to neverjetno pogumen — malo da nismo rekli mož. Stojč na svojih zadnjih nogah, sčiplje s svojimi kleščami na levo in na desno in smrt je najmanjša zadeva, ki bi se je bal. Pred nedavnim so poročali lokalni listi o takšnem razdraženem akvarijskem raku, ki je z enim usekom svojih klešč zdrobil 2 cm debelo stekleno palico! To so atleti. Neka druga vrsta teh rakov pa se tako dobro razume na vojno rokodelstvo, da se v spopadih polasti najbližjega živega ali mrtvega predmeta, da se z njim brani kakor s — ščitom... Nič ni bolj grotesknega od takšnega raka, ki drži med bitko v kleščah kakšno živo živalico, ki se ji kar nič ne ljubi, da bi se dala ponižati na stopnjo — ščita in se zato brani s svoje strani.

DELA VNI BERLIN

Od 4.024.165 prebivalcev si jih dobra polovica (namreč 2.183.947) sama služi preživitek. Od teh je 1.384.072 moških, 799.875 pa ženskih. V obrtu in rokodelstvu posluje 1.118.611 ljudi, vmes 362.315 žen. V bankah je zaposlenih 50.000, v poštni upravi isto toliko oseb, pri tramvaju 38.000, v elektrotehniških strokah 189.974, v raznih trgovinah pa 650.637. Z javnim ukom se bavi 27.000 glav, da ne omenjam 6000 zasebnih profesorjev in pisateljev. Gledišče in opera hranita 13.000 delavcev, kino 8000, brezžičništvo 364. Krošnjarjev je 12.000. V trgovinskem seznamu je letos 51.000 tvrdk in 20.000 hotelov, kavarn in gostiln.

Anatole France

O Sinjebradčevih sedmih ženah

I

O slovečem imenitniku, ki mu navadno pravijo Sinjebradec, so se razširila najbolj čudna, različna in napačna mnenja. Najmanj znosno je morebiti tisto, da je bil ta plemič posebej ljubezen solnca. Te misli so se oprijeli

Anatole France

pred približno štiridesetimi leti v neki šoli za primerjalno bajeslovje. O sedmih Sinjebradčevih ženah so učili, da so bile jutranje zarje; svaka pa sta jim pomenila jutranji in večerni somrak kakor Dioskura, ki sta iz Tezejevih rok osvobodila ugrabljeno Heleno. Tiste, ki bi utegnili verjeti, je treba spomniti na nekega učenega knjižničarja iz Agena, Janeza Krstnika Péus-ja, ki je l. 1817. na zelo dozdeven način dokazal, da Napoleon sploh ni živel in da je zgodovina tega, neki velikega vojščaka le solnčna bajka. Vendar, kljub najbolj iznajdljivim igram duha, ni mogoče dvomiti, da sta Sinjebradec in Napoleon res živeła.

Druga domneva, ki ni nič bolje utemeljena, istoveti Sinjebradca z maršalom de Rais-jem, ki so ga obsodili na smrt in mu nad nantskimi mostovi 26. oktobra l. 1440. zadržnili vrat. Ne da bi stikal z gospodom Salamonom

Reinachom, če je maršal res zakrivil vse zločine, zaradi katerih so ga obsodili, ali če mu premoženje, ki si ga je poželed neki pohlepnež knežjega rodu, ni nič pripomoglo k pogubi, ni njegovo življenje prav v ničemer podobno življenju Sinjebradca; to pa je dosti, da junakov ne mešamo in ne delamo iz obeh enega samega.

Karel Perrault, ki je zaslužen, da je okoli l. 1660. napisal prvi življenjepiš moža, ki je zaradi sedemkratne ženitve resnično znamenit, je napravil iz njega dovršenega hudobneža in najbolj popoln vzor kruteža, ki je kdaj strahil po zemlji. Toda dovoljeno je dvomiti; če že ne o piščevem prepričanju, vsaj o zanesljivosti njegovih poizvedb. Mogoče je, da je bil napačno obveščen. Pa saj to ni prvi primer pri zgodovinarju ali pesniku, ki rad počrni svoja slikanja. Podoba Titova se nam zdi ublažena, nasprotno se nam vsiljuje misel, da je Tacit naslikal Tiberija prečrno. Macbeth, ki ga pripovedka in Shakespeare obtežujeta z zločini, je bil v resnici pravičen in moder kralj. Starega kralja Duncana ni umoril zavratno. Duncan je bil, ko je bil še mlad, v neki veliki bitki naravnost strti; našli so ga mrtvega šele naslednjega dne v kraju Boutique de l'Armurier. Bil je krvoločen in je dal usmrtiti več Gruchnovih sorodnikov in Macbethovo ženo. Macbeth pa je bil sreča za Škotsko; podpiral je trgovino in smatrali so ga za zaščitnika meščanstva, za resničnega meščanskega kralja. Plemensko plemstvo mu je zamerilo, da je strl Duncana in ščitil obrtnike; zato ga je uničilo in onečastilo njegov spomin. Po smrti je bil dobri Macbeth znan le po pripovedovanjih sovražnikov. Veliki um Shakespearov je njih laži naložil človeški vesti.

Že precej časa sem sumil, da je Sinjebradec žrtev podobne zle usode. Vse okoliščine njegovega življenja, kakor sem jih našel izveščene, nikakor niso mogle zadovoljiti mojega duha in zadostil zlasti potrebi po doslednosti in jasnosti, ki me neprestano razjeda. Premišljeval sem in premišljeval, pa nisem mogel verjeti, kajti

toliko so me silili, da bi verjel v njegovo krutost, da sem začel dvomiti.

Slutnje me niso prav nič varale. Moja neposredna spoznanja, ki izvirajo iz nekega poznanja človeške narave, so se kmalu spremenila v gotovost, podprto z neovrgljivimi dokazi. Pri nekem kamnoseku v Saint-Jeanu des Bois sem odkril različne papirje, ki se tičejo Sinjebradca; med drugimi tudi njegovo knjigo spominov in brezimno pritožbo proti njegovim morilcem, ki ji pa nikoli ni bilo ugodeno zaradi vzrokov, ki so mi neznani. Ta dokazila so mi utrdila misel, da je bil dober, pa nesrečen, in da je njegov spomin podlegel nedostojnim obrekovanjem. Od tistihmal sem smatral za dolžnost, napisati neizkrivljeno in nepotvorjeno zgodovino njegovih žentev, ne da bi se slepil, da bo to vbadanje uspešno. Vem, da je temule poskusu, želečemu popraviti krivico, usojeno, da se bo pogreznil v molk in pozabljenje. Kaj pa more hladna in gola resnica proti sijajnemu ugledu laži?

II

Okoli l. 1650. je bival na svojem zemljišču med Compiègne-om in Pierrefonds-om bogat plemič Bernard de Montragoux, katerega predniki so bili zavzemali najvišje službe v kraljestvu; on pa je živel daleč od dvora v tisti tišini in temi, ki je takrat zastirala vse, česar ni osvetljeval kraljev pogled. V Guillettes-ah, njegovem gradu, je bilo obilo dragocenega pohištva, zlate in srebrne posode ter različnega vezenja in tapet; vse te zaklade pa je imel zaklenjene v shrambah; ne iz bojazni, da bi se mu z uporabo poškodovali, ne, baš nasprotno, bil ni niti najmanj skop, pač pa izredno darežljiv. Toda za tistih dni je gospoda na kmetih živela navadno zelo preprosto; dopuščalji so služabnikom, da so jedli pri njihovih mizah, ob nedeljah pa so plesalji z vaškimi dekletji. Vendar so včasih prirejali sijajne svečanosti, ki so se sila razlikovale od vsakdanjega običajnega življenja. Zato je bilo potrebno, da so hranili obilo lepega pohištva in bleščečega okrasja. No, tako tudi gospod de Montragoux.

Grad, ki je bil zgrajen v gotski dobi, je bil temu primerno oduren. Zunanost mu je bila z okostnjaki ogromnih stolpov, porušenih v nemirih za ylade rajnega Ludovika, divja in mrz-

ka. Notranjost pa je bila prijetnejša. Sobe so bile okrašene v italijanskem stilu; velik pokrit hodnik v pritličju je bil ves obložen z liki iz mavca, s slikami in vsemi mogočimi okraski.

Na enem koncu hodnika je bila sobica, ki so ji običajno pravili »mala sobica«. Karel Perrault je sploh drugače ne imenuje. Ni nepotrebno vedeti, da so ji pravili tudi soba nesrečnih kneginj, ker je na njenih stenah neki slikar iz Florence upodobil razne tragične zgodbe: zgodbo solčne hčerke Dirke, ki jo je Antiopin sin nabodel na bikove roge; Niobo, ki objokuje na gori Sipil svoje otroke, prebodene z božjimi puščicami; Prokrido, ki kliče na svoja prsa kopje Kifalovo. Navadno nazorno naslikani prizori so vzbujalji dojem življenja; rdeče plošče iz porfira, s katerim je bila sobica tlakovana, pa vtisk, da so okrvavljene s krvjo teh nesrečnih žen. Skozi ena izmed vrat je bil izhod k jarku, kjer pa ni bilo vode.

Hlevi so tvorili ogromno poslopje, ki se je dvigalo v primerni razdalji od gradu. V konjušnici je bilo prostora za šestdeset konj, v kolnici pa za dvanajst pozlačenih kočij. Očarljivo pa je bilo bivanje v Guillettesah zaradi vodá in obširnih gozdov, kjer je bilo mogoče uživati v obilni meri lovsko in ribiško veselje.

Večina okoličanov je poznala gospoda de Montragouxa le pod imenom Sinjebradec. (Tako ga je namreč krstilo ljudstvo samo.) Njegova brada je bila resnično sinja, toda sinja je bila le, ker je bila črna, in s tem, da je bila črna, je bila sinja. Nj si treba predstavljati gospoda de Montragouxa kot pošastnega Tifona, ki ga je videti v Atenah, kako se smehlja v svojo trojno indigo-sinjo brado. Veliko bolj se približamo resnici, če primerjamo gospoda z Guillettes s tistimi igralci ali duhovniki, ki jim odsevajo na novo obrita lica modro. Gospod de Montragoux ni nosil kozje brade kakor njegov ded na dvoru Henrika II. tudi ne pahljačaste kot praded, ki je bil ubit v bitki pri Mariganu. Kakor gospod de Turenne je tudi Sinjebradec imel samo kratke brke in muho, njegova lica so se zdela sinja. Naš dobri gospod pa ni bil, karkoli so že o njem raznašalji in govorili, nikaka spaka in zato ni vzbujalji nikoli strahu. Zdel se je le bolj možki in malce okruten, kar pa ne opravičuje tiste, ki so iz njega

paredili sovražnika žensk. Bernard de Montragoux je bil zelo lep človek: velik, širokih pleč, naseden in pritetnega obraza, četudi je bil preprost in je dišal bolj po gozdovih ko po sprejemnicah in salonih. Vendar je res, da ženskam ni tako ugajal, kakor bi jim moral zaradi sebe in svojega bogastva. Vzrok pa je bila njegova bojazljivost, bojazljivost, pa ne brada. Ženske so mu bile neiznebljiv čar, obenem pa so mu povzročale nepremagljiv strah. Vprav toliko se jih je bal, kakor jih je ljubil. Tu je izvor in prazvrok vseh njegovih nesreč.

Če je videl kako dekle prvič, bi bil rajši umrl, ko jo nagovoril; če je čutil do nje še tako strastno nagnjenje, je ostal molčeč ko grob; čustva so dobila izraza le v očeh, ki jih je začel strašansko obračati. Bojazljivost ga je izpostavljala najrazličnejšim neprijetnostim, predvsem pa ga je ovirala, da bi si s poštenim občevanjem navezal skromne in nepristopne ženske, in ga brez brambe izročala najbolj drznim in smelim podjetjem. Vprav to je bila nesreča njegovega življenja.

★

Osirotel je že zelo zgodaj. Ko je bil odbil s sramom in strahom, ki ga ni znal premagati, ugodne in zelo častne ženitve, ki so se mu nudile, se je poročil z neko Barbaro Passage, ki se je malo časa prej naselila v bližini, ko si je bila z medvedom-plesalcem, s katerim je preromala številna mesta in vasi, prislužila nekaj denarja. Ljubil jo je z vso močjo in z vsemi silami. Pa da sem pravičen, saj mu je tudi lahko ugajala: bila je krepka in zdrava, obilnih prsi, polt ji je bila še dosti gladka, dasi zaradi neprestanega bivanja na prostem, zagorela. Sprva je bila zelo presenečena in vesela, da je postala tako imenitna gospa; njeno srce, ki ni bilo hudobno, so ganile dobrote moža tako visokega stanu in čvrstega života, ki je bil vanjo zaljubljen do ušes in ki že ni vedel, kako bi ji bolje ustregel. Toda že čez nekaj mesecev se ji je zatožilo po potovanju. Bila je bogata. Sinjebredec jo je kar obsipaval s skrbjo in ljubeznijo; ali v edino veselje ji je bilo, da je obiskovala spremljevalca izza prejšnjega sejmskega življenja, ki je v kleti hiral in umrl z verigo okoli vratu in z obročem v nosu; ljubila ga je tako, da ga je objemala in pritiskala na solzne oči. Ko je gospod de Montragoux vi-

del, da je zamišljena, je postal zamišljen še sam, njegova otožnost pa je le povečala njeno. Vljudnost in postrežljivost, s katero jo je obsipaval, je trpinčila srce uboge žene. Ko se je gospod de Montragoux neko jutro zbudil, je ni našel več ob strani. Zastonj jo je iskal po vsem gradu. Vrata sobice nesrečnih kneginj so bila odprta. Vprav skozi nje je pobegnila z medvedom. Bolest Sinjebredčeva je bila strašna. Razposlal je številne poslanca, da bi jo poiskali; ali o Barbari Passage ni bilo več ne sluha ne duha.

★

Gospod de Montragoux jo je obliokal še, ko se je dogodilo, da je moral plesati na svečanosti v Guillettesah z Ivanko de la Cloche, hčerko sodnega namestnika iz Compiègnea, v katero se je še tisto popoldne zaljubil. Snubil jo je in ni mu bilo odbito. Ivanka je ljubila vino in ga pila čez mero. Ta slast se ji je v Guillettesah tako povečala, da je bila čez nekaj mesecev podobna mehu, iz katerega moli rdeč in zabuhel obraz. Najhujše pa je bilo, da se je ta meh, kadar je zdijval, neprestano valil skozi sobe in po stopnicah, se drl, klel, kolcal in bruhal na vse, kar je srečal, psovke in vino. Gospod de Montragoux je bil od gnusa in groze kar omamljen. Toda kmalu se je ojunčil in si začel prizadevati prav tako odločno kakor potrpežljivo, da bi jo odvadil tako zelo zoprne razvade. Skoraj na kolenih jo je prosil, jo svaril, ji grozil, uporabil vsa sredstva; vse zastonj! Zaklenil ji je kleti, ona pa si je priskrbelo vino iz vasi, s katerim se je opajala še gnusneje. Nato se je zatekel po nasvet k neki stari ženi, ki je živela v vasi pod gradom in je bila daleč na okrog znana kot vedeževalka in spoštovana kot zdravnica za ljudi in za živali; nasvetovala mu je neko zelišče, čigar sok napravi vino nepitno. Že prvi dan je Ivanka zalotila moža, ko je kvaril vino; misleč, da jo hoče zastrupiti, je skočila vanj ter mu porinila kuhinjski nož tri prste globoko v trebuh. Dasi je skoro umrl, ni opustil svoje običajne mišine. »Bolj je potrebna,« je govoril, »obžalovanja kakor graje».

Nekega dne so bili pozabili zapreti vrata sobice nesrečnih kneginj, vsa pijana in zmedena, ko po navadi je Ivanka zašla vanjo. Zagledala je na zidu naslikane žene, umirajoče v silni žalosti in bolečinah; mislila je, da gleda res-

nične ženske, in vsa prestrašena je v diru zbežala, kričeč na pomoč, iz gradu.

Ko je zaslila Sinjebradca, ki jo je klical in tekel za njo, se je vrgla blazna od groze v ribnik in utonila. Težko

verjetno, a vendar resnično: Sinjebradec je bil tako mehkega in usmiljenega srca, da ga je tudi ta smrt zadela v živo. (Dalje)

Dr. Vl. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

(Nadaljevanje)

1691

51. Znani štajerski zdravnik, prirodoslovec in pesnik dr. Adam v. Leobenwaldt poroča tega leta cesarski leopoldinski akademiji v Vratislavi (Bresslau) o naslednjem čudnem dogodku:

L. 1691. so zapazili ljudje neke na Spodnjem Štajerskem (kraja pisatelj, žal, ne imenuje) po hudem nalivu na drevesnih (jelševih) listih vtisnjeno podobno kačce. V dokaz temu je poslal poročevalca akademiji tri take liste. Kmalu nato so izsledili in zaprli nekega čarovnika, ki je (najbrž na natezalnici) »priznal«, da je z vragovo pomočjo napravil dež in hotel zanetiti po vsej okolici kugo, ki bi bila huda kakor kačji pik. To nesrečo je prepričal ljubi Bog. Kljub temu so čarovnika obsodili na smrt na grmadi. (Gruden str. 1072; Byloff str. 367 — 368.)

1694

52. se je vršila pri deželskem sodišču v Ptuju pravda zoper neko *Jero Kerme*. Rabelj Hans Adam Moser je mučil čarovnico dolgo na čarovniškem stolu. Obtoženka je bila sicer oproščena; pri torturi pa je dobila tako težke poškodbe, da je bila celo življenje pohabljena. (Krempel str. 198; Lapajne str. 234.)

1695

53. Dne 28. junija 1695 se je začela pri deželskem sodišču očetov dominikancev (v Ptuju) pri *Sv. Trojici v Halozah* čarovniška pravda zoper 50letno vdovo *Marijo Šep*, ki jo je dne 10. maja 1695 izročila pristoinemu sodišču graščina Turniš pri Ptuju. Na dobrohotno vprašanje sodnika (dr. pl. Apostolen) je rekla obtoženka, da je nedolžna, ker ni storila drugega, kakor da je vzela pred 3 leti svoji poročeni hčeri Marinki, ki živi sedaj v

Gradišu pri Filipu Parpenku, skrivaj in le iz nepremišljenosti par rož iz njenega poročnega venca. Šele ko ji je krvnik dvakrat povrsti s palčnikom stisnil prste, je priznala, da je nekoč, ko je šla ponoči iz neke gostilne pri Sv. Barbari v Halozah domov, spolno občevala s hudičem, ki se ji je pokazal v podobi Krajnca v črni obleki. Kljub temu, da jo je pozval hudič, naj zataji Boga in ji zato obljubil obilo živil¹, je ostala ona pravi veri zvesta. Pri neki drugi priliki je grešila s hudičem na nekem križišču. Takrat ji je utisnil hudič svoje znamenje v desno roko. Komaj pa je prenehal rabelj z mučenjem, je obtoženka svoje dejane preklicala, češ da ni vedela, kaj da govori. Nato ji je dal sodnik (zadaj) zvezati roke (»zvezata«). Kljub bolečinam je obtoženka stanovitno zatrjevala svojo nedolžnost. Tudi ji je krvnik odstranil lase na vsem telesu ter jo preiskal. Pod levo ramo je našel hudičevo znamenje, ki ga je prebodl 2 in pol prsta (»Zwerchfinger« = mezinec) globoko, ne da bi se pokazala kri. Naslednjega dne so jo obesili na »dvig«, Visela je četrte ure. Kljub temu je zatrjevala še vedno svojo nedolžnost. Šele ko je sedela šest in pol ure na čarovniškem stolu, je »priznala« sodniku vse, kar je od nje zahteval. Rekla je, da hudič ni izpolnil svoje obljube, ker ji ni prinesel živeža in da uvidi, da se hudič laže. Ker je obtoženka »priznala«, da je s hudičem

¹ V Halozah, kjer raste samo vino, primanjkuje še sedaj pogosto živila. Prebivalci so v splošnem zelo revni. Če je letina slaba, morajo večkrat vinski pridelek že vnaprej zastaviti. Sicer so dobrovoljni, pa tudi precej lahkomiselni ljudje. (Glej Pajek str. 54 — 56.)

² Obtoženka ni priznala nikakega čarovništva. Za smrtno obsodbo je zadostovalo »dokazano dejstvo«, da je s hudičem spolno občevala.

nečistovala², je bila dne 4. julija »in banco iuris« obsojena na smrt ter še istega dne obglavljena in sežgana. Glasom zaznamka je obtoženka pred usmrtnitvijo sprejela svete zakramente. Pravdni stroški so znašali 37 fl 48 kr. Od teh je dobil sodnik 16 fl 30 kr, pisar 6 fl 30 kr, rabelj pa 14 fl 48 kr. (G. Bl. III. 3 str. 175 — 180; Byloff str. 75 — 77.)

1699

54. Glasom zapisnika trškega magistrata v Ljutomeru od 16. junija 1699 je neka kramarica, ki je bila že l. 1690 mrtva ovadila telega tržanke, da so čarovnice: 1. *Marijo*, ženo Petra Winklerja, 2. *Evo*, ženo Janeza Fischerja, 3. *Lizo Kosi*, 4. *Barbaro Šentak*, 5. *Magdalen*, ženo Matije Purgauerja, 6. *Agato*, ženo Janeza Obrana. Trškemu magistratu pa se je posrečilo rešiti te ženske, da niso prišle pred deželno sodišče, kjer bi jih mučili. Četudi so bile oproščene, so se jim naprtili sodni stroški. Vsaka je morala plačati 44 fl 47 kr. Te stroške jim je pozneje povrnil trški magistrat, (Kovačič, Ljutomer, str. 162; Gubo, St. Verg.)

C. Zadnji čarovniški procesi (ok. 1700 do 1750)

Zadnji navedeni primer nam kaže, da se je začelo medtem polagoma diniti. Ljudje so začeli uvidevati nesmiselnost čarovniških procesov. Le tako si moremo tolmačiti, da se je ljutomerskemu magistratu posrečilo rešiti šest tržank, ki bi malo let poprej brez dvomno zgorele na grmadi. Kljub temu je zahtevala ta strašna duševna videmija pri nas še mnogo žrtev preden je pod vplivom moderne vede in novih nazorov o svetu in življenju popolnoma prenehala.

1700

55. Lapajne (str. 234) pravi brez navedbe virov: »V Slovenskih goricah pri Sv. Lenartu so okoli l. 1700. copernico sežgali, v Jarenini je bil človek zacopran in je umrl.« Če so te navedbe pravilne, nisem mogel ugotoviti. Vsekako se je vršil ta proces na *Hrastovcu*, ker Sv. Lenart ni imel krvnega sodstva. (Tam je bilo samo mošišče.)

56. Iz procesa zoper Heleno Klaničnik (gl. t. 57) izhaja, da so bile okoli srede l. 1700. pri deželskem sodišču na *Borlu* »propter crimen magiac« usmrčene čarovnice *Katarina Schneider*,

Lucija Flajšman in *Katarina Kristoflič*, vse tri podložnice borske graščične. Obtožene so bile, da so se v družbi Helene Klaničnik udeleževale satanskih sestankov na Rogaški gori. Natančnejših podatkov nimamo.

1701

57. Dne 16. julija 1701 se je začel pri deželskem sodišču očetov dominikancev pri Sv. Trojici v *Halozah* proces zoper *Heleno Klaničnik*, ki je veljala dolgo časa kot zadnja čarovnica na Štajerskem, ki je zgorela na grmadi³. Iz obširnih spisov, ki so se nam popolnoma ohranili (sedaj v dež. arhivu v Gradcu) izvemo, da je bila stara okoli 44 let, poročena, mati 8 otrok, podložnica o. minoritov, da pa ni imela stalnega bivališča. Njen oče in brat (brat se je imenoval Urban Ovčar; krstno ime očeta ni znano) sta bila pred 3 in pol leti pri sodišču v Klanovniku na Hrvatskem (lastnica grofica Draškovič) zaradi čarovništva asmrčena⁴. Zagovor obtoženke je interesanten, ker vsebuje nekaj dodatnih opisov hudičevih sestankov k opisu Urše Kolar (gl. t. 12). Aretirala jo je graščina Turniš pri Ptuj⁵ ter jo prestavila pristojnemu deželskemu sodišču k Sv. Trojici.

Prvotno je vse tajila. Zaradi torture (palčnic) pa je pozneje »priznala«, da je prišla nekoč k njej Urša Klaničnik, žena minoritskega gozdarja Andreja Klaničnika (bili sta si v svaštvo) v podobi mačke. Ko se je spremenila v človeško podobo, sta jedli v družbi Špela Bizjak gibance (»Gobänzen«)⁶. Ti dve čarovnici sta jo pregovorili, da se je z njima vred udeležila satanskega sestanka na Rogaški gori. Tam so v družbi hudičev jedle žgance in črešnje (!) ter plesale. S svojim peklenjskim ljubčkom Šimekom je samo enkrat prešestvovala. Hudič ji je takrat ukazal zatajiti Boga, sv. Trojico, mater božjo in vse svetnike. Zahteval je tudi dušo otroka, ki ga je pričakovala (bila je noseča). Pri obhajilu, kamor

³ Prim. Byloff str. 78/79, Lapajne str. 234, Kovačič, Središče str. 418 i. dr.

⁴ Po tedanjih pojmih je bila obtoženka nujno sumljiva čarovništva, ker ni imela stalnega bivališča in ker sta bila dva bližnja sorodnika čarovnika

⁵ ki je imela pravico grajskega miru ali vsaj strešne kapi.

⁶ Močnata jed, ki je posebno v Halozah zelo priljubljena.

je šla, da bi v čarovniške svrhe ukradla hostijo, ni mogla spraviti hostije iz ust, pa tudi ne zaužiti, nakar ji je sam hudič s kremplji potegnil hostijo iz ust (!). Čarala je tudi s pomočjo raznih zelišč; s kristalom pa je znala preokrovati. Tudi je umela delati točo. Njeni čarovniški sodrugi so bili: Miha Bezjak iz Starošine in njegova žena Špela, že omenjena Urša Klaničnik, Jernej Drenovšek in Jera Miška, vsi (razen Drenovška, ki je borlski podložnik), podložniki o. minoritov, Vsi so bili z obtoženko konfrontirani; zanimali pa so svojo krivdo. Ker se je obtoženka zagovarjala, da je noseča — menda da bi se tako ognila torture — je sodnik zaslísal tozadevno več prič (Helena Zotlerco, Ano Ferenc, Jurija in Uršo Letina), ki pa so potrdili, da ni noseča. (Zdravnika sodnik ni vprašal!) Dne 6. oktobra 1701 je bila Helena Klaničnik obsojena na smrt tako, da jo krvnik na gmadi zadržavi in truplo sežge. Sodba pa se še ni izvršila, ker je moral sodnik predložiti spise vladi »ad ratificandum«. Ze dva dni pozneje — za tiste čase neverjetno hitro — sta prišla iz Gradca dva vladna komisarja, ki sta v uradu očestov dominikancev pri Sv. Trojici v Halozah obtoženko znova dobrohotno zaslišala. Obtoženka je — iz neznanih vzrokov — takoj priznala vse obdolžitve in še pristavila: Ko je prišla nekoč k njej Špela Bezjak, ji je dala kos kruha. Komaj pa je obtoženka kruh pokusila, ji je postalo medlo in temno pred očmi. Nastal je obenem vihar, ki jo je zanesel na Rogaško goro. Tu so bili njen brat Urban Ovčar v družbi več Hrvatov, neka Jera in neka Magdalena (vsi trije so bili pozneje na Hrvatskem zaradi magije usmrčeni), neki Drurnšek, Anton Šmorc, ki sta bila vodji čarovniške družbe, Lucija Flajšman in Katarina Kristofič (gl. t. 56), Urša Klaničnik, Miha in Špela Bezjak. Navzočih je bilo tudi več hudičev. Njihov poglavar je bil oblečen kakor kak nemški meščan; imel pa je konjska kopita in kremplje. Njegov glas ni bil posebno čist, ker je govoril skozi nos (»geschmoffelt«). Cela družba je sedela pri mizah, na katerih so gorele sveče. Ogenj pa ni bil rdeč temveč samo moder. Tak ogenj je plapolal tudi v bližini. Jedli so žgance. Vino pa je nosil brat Urban iz nekega drenovega grma. Potem so vsi čarovniki in čaravnice s hudiči spolno občevali. Njen hudič je opravil to hitro

kakor kak petelin. Ud je čutila kakor ledeno svečo. Pri tej priliki se je naučila delati točo. Pred petimi leti je napravila o Veliki noči in med masama (med 15. avgustom in 8. septembrom) točo, ki je napravila pri Sv. Treh kraljih na Hrvatskem obilo škode. Pozneje je hodila vsako leto tri do štiri krat na slične shode na Brezovec, na Donaško goro in na Pohorje, kjer je ob času cvetja jedla sveže črešnje, jabolka in slive. Pred štirimi leti pa je letela na dan sv. Janeza Krstnika (29. avgusta) s Katarino Schneider, Lucijo Flajšman in Katarino Kristofič na Brezovec in odtod na Rogaško goro.

Na podlagi tega priznanja sta komisarja v navzočnosti devetih prisednikov sodbo prvega sodnika potrdila s spremembo, da se obtoženka »pomilosti« tako, da jo rabelj obglavi (mesto zadavi) in nato truplo na gmadi sežge. Komisarja sta namreč upoštevala kot olajševalno, da je bila obtoženka že pol leta v zaporu in da je tudi svojo krivdo odkritosrčno priznala. Obsojenka je sprejela še zakramente za umirajoče. Dne 9. decembra 1701 je bila zadnja haloška čaravnica v navzočnosti sodnika dr. Apostelena, ki je v to svrhu prišel iz Ceslje, umorjena. Zakaj se je izvršitev smrtne obsodbe tako dolgo (okoli tri mesece!) zavlekla, ni iz spisov razvidno. Domnevno je bil sodnik kje drugje zaposlen. (Viri gl. t. 58.)

38. Medtem — dne 6. oktobra 1701 — je zaslísal sodnik dr. Apostelen še obdolženca, ki jih je izdala Helena Klaničnik, namreč *Marino Širec, Mihaela Bezjaka, Špelo Bezjak in Uršo Klaničnik*. Od teh obdolžencev ni bil nihče obsojen na smrt in sicer kakor pravi sodni sklep (»Urphedt«) »... ker ne gre, da bi obsodilo sodišče obtožence na podlagi osamljene obdolžitve brez drugih dokazil. Obtoženci so bili torej oproščeni; vendar je izreklo sodišče, da se lahko začne pravda vsak čas, kakor hitro se utrdi sum, da so obtoženci čarovniki.⁷ Tu se kaže že

⁷ V izvorniku: »...dass aber auf eine singularem denunciationem ohne ferer anderen adminiculis anzufangen nicht absolutlich, bis nicht andere indicia fürkhomen möchten...« Obtoženci so bili torej oproščeni »ab instanciam t. j. zaradi pomanjkanja dokazil, ne pa ker se je sodišče uverilo, da so nedolžni. Citirano mesto je poučno tudi, ker nam kaže tedanji »uradni

jasno, da je v justici po tolikih žrtvah in grozodejstvih začel polagoma zmagovati duh človekoljubja in socialne pravičnosti. (St. G. Bl. III/4 str. 201 — 216; Byloff str. 78 — 79.) Vendar ta duh še ni končno veljavno zmagal. Kajti šele leta

1711.

59. je zahtevala strašna čarovniška blodnja svoje zadnje žrtve, ki so morale pustiti svoje življenje na morišču. Tega leta so bili namreč zaradi hudodelstva magije pri deželjskem sodišču v Mariboru zadavljeni in sežgani Janže Šrungel, neka Korošica in neka Kropina, medtem ko je bil četrti obtoženec Luka Deranič izbičan. (Puff II. str. 172.) O tem procesu vzemo nekatere podrobnosti iz ohranjenega spisa (Eum. I-2 dež. arhiva v Gradcu) o sporu, ki je nastal naslednjega leta med posestnico vurberškega deželskega sodišča grofico Kristino Krescencijo Herberstein-Attems ter mestnim magistratom in sodnikom Andrejem Schloßgo iz Maribora. Obtoženki (Korošica in Kropina) sta namreč pred vladno komisijo, ki je vodila ta čarovniški proces izpovedali, da se je čarovništva udeležila tudi vurberška podložnica Jera Pahovka. Zato je prosilo deželjsko sodišče v Mariboru grofico, naj prestavi Pahovko v svrhu konfrontacije v Maribor. Grofica je tej prošnji ugodila in je ostala Pahovka tako 10 mesecev v mariborskem stolpu (kjer so bile ječe). Ko pa je bila pravda zoper obdolžence v Mariboru končana (menda koncem l. 1711.) se je grofica odločno branila prevzeti Pahovko in začeti zoper njo proces, čeprav ste Korošica in Kropina izrecno potrdili, da je Pahovka kriva čarovništva. Grofica je utemeljevala svoje stališče s tem, da je Pahovka prestara ženica, ki bi zopora ne mogla prenesti. Sicer pa deželjsko sodišče Vurberg za ta proces sploh ni pristojno, ker je Pahovka beračica in vlačuga, ki nima stalnega bivališča. Zato so se mestni magistrat in sodnik pritožili na deželno vladno v Gradcu in navajali: Upravitelj deželskega sodišča v Vurbergu je že pred nekaterimi leti, ko je bila velika toča obtožil Pahovko čarovništva. Grofica pa mu je rekla, naj rajši molči in naj obdolženke ne zapre; kajti čarovniški proces bi

sloga, kjer se skuša sodnik izraziti kolikor mogoče učeno,

stal mnogo denarja. Grofica pa je bogata in je zaradi tega neopravičeno, da bi ubogo mesto, ki je itak trpel po požaru škodo in ki je moralo za zadnji čarovniški proces plačati nad 700 fl, voditi še proces zoper Pahovko, Vlada je odločila, da mora Pahovko prevzeti grofica, da pa mora pred torturo predložiti spise vladi. »Delicata materia magiae« zahteva namreč, da se proces pravilno izvrši in da se z nezakonito torturo ne napravi nepovračljiva škoda. (Byloff Ausklang). Na vsak način je bil ta proces zelo pomemben, ker ga je poverila vlada posebnim komisarjem in ker so bili stroški izredno visoki. Pomembno je obnašanje grofice, ki prepove, sodniku začeti čarovniški proces ne morda iz človekoljubja, temveč iz strahu pred stroški; vsaj ni imela od smrti beračice ničesar pričakovati! Zmagoslavni duh novega časa pa se zrcali v zapovedi vlade, da morajo sodišča pri čarovniških procesih postopati skrajno previdno.

Utrinki

Humor vidi žalostno komiko življenja, protislovje med težnjami in uspehom, med domišljijo in resničnostjo. Humorja zaradi tega mladi ljudje nimajo. Zbudi se šele z leti in v rasti ugonablja pravo veselje.

Bojim se, da je za vero in domovino lahko enkrat prepozno. Če si se jima čisto odtujil, ju ne razumeš več in ju ne moreš nikdar več najti.

Še ono malo sreče, ki si je deležen na svetu, ne moreš pogledati naravnost v obraz: vedno se ti prikazuje od strani, strmeč v prihodnost ali oziraje se v preteklost.

Če končno zadobiš jasno zavest, da si tudi ti samo mala muha enodnevnica, tedaj zahrepeniš po prijateljstvu in topli negi, ki ti vsaj trenutno ustvarjata iluzijo, da si jakó pomembna mala muha, čije dobrobit je za drugo bitje največje važnosti.

Zavidal bi človek one, ki samozavestno trdijo, da ne poznajo dolgočasje. Dokazujejo pa s tem, da so sami brezmejno dolgočasni, ker ne občutijo dolgočasnosti skoro vsega, kar tvori življenje.

V milijonu let, ko bo zemlja pusta in ledena krožila po vsemirju, pač nihče ne bo več vprašal po malih bitjih, ki so nekoč na nji umrli od solnčarice!

Sven Larsen

Iz Male Azije

Velike razvaline Male Azije s svojimi templji in gledališči so bile v mnogih primerih zibel zgodnjih kristjanskih občin. V razodetju Janeza Bogoslovca se omenjajo kot take: Efez, Smirna, Pergamon, Thyateira, Sardes, Filadel-

pa privede potnika samo do prve naslednje postaje. Na vsaki etapi se mora zglasiti v ondotnem policijskem uradu, kjer ga policija zabeleži, kar ne stane baš malo in tudi drugače ni nič kaj prijetno opravilo.

»Potujoča trgovina« v Smirni

fija in Laodiceja. Tu se je odigral boj med poganstvom in krščanskim svetovnim naziranjem, o katerem govori zgodovina apostolov tako predstavovno.

Arheološki in verskozgodovinski momenti so bili, ki so napotili v te kraje skupino interesentov.

Kdor se hoče peljati iz Carigrada v Anatolijo, mora imeti posebno izkazilo. Kontrola je stroga. Treba je stopiti na naslednjo policijsko stanico in predložiti dovolilo za bivanje. Fotografijo skrbno primerjajo s sliko, ki jo imajo v albumu. Če ni ovire, se izda »potni list«, ki ima seveda tudi fotografijo. Ta

Naš prvi cilj je bil Pergamon, mesto Atalidov. Peljali smo se s turško ladjo v Pandermo, tam pa smo stopili v vlak Panderma-Smirna. Pri Somi smo izstopili in se peljali 35 km daleč z avtomobilom. Proti zapadu se širi dolina, ki jo v južnem koncu zapirajo gore. Ta dolina je zelo rodovitna. Žito so že bili poželi, dozoreval je samo še tobak in bombaž. To pokrajino prijetno poživljajo orehi in smokve, med katerimi se vrste vinogradi in oljčni gaji. Živa meja pa je zasajena iz mladik žarečerdečih granatnih jabolok. Posamič se dvigajo na vznožjih rebri majhne vasice s kočami iz ila.

Danes popolnoma turška Bergama se razprostira široko in zadovoljno na južnem vznožju stare gorske utrdbе. Podeželsko mestece z nizkimi hišami, zakotnimi ulicami in na cesto odprtimi prodajalnami ter delavnicami, s senčnimi trgi, kjer sede brezposelni ves božji dan ob kavi in vodni pipi. Tako sanjarijo. Na strehi vsake hiše pa sedita štorcklja in štorckljač ter klopota-pa podnevi in ponoči. To klopotanje izraža celo skalo njunih občutkov, veselje in jezo, pa tudi strast — skratka vse, česar je zmožen par teh ptičev.

Obisk antičnega Pergamona postane nepozaben doživljaj. Najprej gremo po stari tlakovani vozni poti, ki se vije v zavojkih navzgor. Ogledamo si trg, hiše, prodajalne in vodnjake, divimo se legi gimnazijona na treh terasah, stoječih druga nad drugo, ustavimo se ob Demetrovem templju, postojimo ob spodnjih zgradbah Zevsovega oltarja, pijemo iz vodnjaka pod knjižnico, gremo do akropole in sedemo v orhestru zapadne rebri, kjer stoji grško gledališče, čigar drzna konstrukcija naravnost prevzame gledalca. Okoli stolpov visoko gori pa krožijo orli v čistem zraku.

Slišali smo pritožbe, da so prenesli Zevsov oltar s krasnim obrobnim reliefom drugam. Kakor ne bi mogla storiti fantazija, da si ga sami obnovimo na tistem prostoru, kjer je pomenjal nekoč s svojim strogim ritmom stebrov in arhitravov čudo sveta! Izkopanine je pač treba zaščititi, a v Pergamonu je taka zaščita skoraj nemogoča, da vobče ne omenimo burje in vremena.

Razodetje Janeza Bogoslovca imenuje Zevsov oltar sedež satana in svari kristjanske občine pred malikovalstvom v Pergamonu. Cerkev teh vernikov je stala na stari helenistični Agori, nedaleč zidu Evnenea II. Temelji so v tlorisu še jasno opazljivi. Pozneje, ko je mala bazilika že izginila, so našli tukaj Bizantinci svoje grobove.

Izkopavanja v Pergamonu še niso zaključena. Medtem, ko je pred dvema letoma starinslovec Teodor Wiegand odkril nekaj starih vojnih skladišč, je danes na potu do Asklepieiona, tiste slovite medicinske šole, kjer je deloval Galenus. Velika krožna stavba je že deloma odgrnjena, dohodi k notranjščini so skrbno zasuti, ker tre-

nutno ni mogoče nadaljevati z delom zaradi vremenskih razmer v tem času.

Za vožnjo v Smirno smo v Sorni sedli zopet na vlak, ki gre mimo Ak-Hissarja. Tu je stala nekoč stara Thyateira. Majhen griček izven mesteca naznačuje prostor, kjer je domnevno stala cerkev prvih kristjanov. Tudi ta zemlja je zelo plodovita in dobro obdelana. Vinograde, oljčne gaje in naseade smokeyv srečuješ vedno češče. Slednjič se vse to izliva v bohoten predmestni vrt bogatih prebivalcev Smirne. Njih vrtovi krase kakor venec sinji zaliv s palmami in eksotičnimi drevesi. Od daleč se Smirna svetlika kot trepetajoč biser na bogatem okrasju. Zaliv je skoro zaprt, obdajajo ga gorski grebeni, čijih plešasti robovi žare v nežnih barvnih odtenkih. Nehote se zmisliš na Napoli.

Mesto in predmestja veljajo za vojaško cono; vsepovsod so razpostavljene straže. Od katastrofe, ki se je primerila l. 1922, so še jasno vidni sledovi. Mesto je v prehodni dobi, nekakšne mrzlice. Nove, suhoparne stavbe se dvigajo ob nabrežju, vsepovsod se zida. Povsod, kamor pogledaš, se izklada cement in les. Nastajajo pa tudi nove ceste, promet pa se giblje tudi na starih ulicah. Po njih grme avtomobili, vozički na dve kolesi iz lesa, nosači pa nosijo kar na hrbtu velikan-ska bremena. Drug zadeva ob drugega, kakor ne bi vsak imel določenega cilja. Zrak je okužen po težkem vzduhu iz kuhinj in obedovališč. Na prodaj je mnogo sadja, breskev, marelic in smokeyv. Ozračje je ovito v debele oblake prahu. To mesto ima vse pogoje, da se razvije. V bogato zaledje vodijo železniške proge, ki prevažajo poljedelske izdelke v luko. Tu je središče tobačne industrije, industrije smokeyv in rozin. Orehi, olje in opij se naklada, tapetna industrija cvete. Ker so se umaknili Grki in Armenci, je zavladal v gospodarskem življenju začasen zastoj, ki se dokaj jasno opazi. Manjkalo je predvsem dobrih poljskih delavcev in vrtnarjev. Zato pa je tod naselila turška vlada begunce iz Trakije in Makedonije, ki svojo reč dobro razumejo. Za časa jesenske izvozne sezone so vse ladje natrpane.

Staro Smirno je treba iskati na višinah nad mestom. Od rimskega gledališča ni ostalo nič, samo na konturah tal se še vidijo sledovi nekdanje stavbe. Kot občina kristjanov pa je bi-

fa Smirna nekoč zelo važen kraj. Tu je živel in deloval stari škof Polikarp, ki je že kot 90-leten starček postal žrtev Judov. Sezgali so ga v bližini gledališča. V drugem poglavju Razodetja piše Janez Bogoslovec o smirnskih kristjanih zelo pohvalno. Izrek, ki se glasi: Ostani zvest do smrti, če

hočeš, da ti dam krono življenja! je često simboličen in so ga spravljali v zvezo z poznejšim bizantijskim gradom nad tem mestom. Venec zidov s stolpovi in roglji pa ina podobnost z ogromno krono in je še dandanes znamenje Smirne.

Skrivnost carja Aleksandra I.

Pred mnogimi leti je Aleksander I., car-samodržec vseh Rusov, umrl v Taganrogu in tudi revolucija l. 1825., je že zdavnaj minila. Nekje na koncu velike Rusije se je potikal po stepah bosjak, ki se je imenoval Fedor Kuzmič. Živel je kot puščavnik in se je s svojim majhnim šotorom selil sem in tja po teh daljnih krajih. Nihče ni vedel, odkod je bil prišel, a vsi so šepetali za njegovim hrbtnom, da ta starček nosi s seboj neko skrivnost; tudi sam je storil vse, kar je mogel, da utrdi to legendo. Te skrivnosti pa ni izdal niti ob smrti, ki je končala njegovo potikanje l. 1854. Starček se je vse do zadnjega delal sila tajinstvenega in je rad izrekal zagonetne besede, ki jih ni maral nikdar pojasniti. Edino, kar sigurnega vemo o njem, je to, da je bil zelo dobro poučen o vseh tekočih zadevah notranje in zunanje politike, da je podrobno poznal dobo vladanja pokojnega carja Aleksandra, da mu niso bile neznane dvorne etikete, da, bil je celo informiran o važnih državnih zadevah, ki so jih mogle poznati samo pomembne in vplivne osebe. Mogoče pa je, kaj pa da, da je bil ta puščavnik čisto navaden mistifikator, ki je večje zlorabljal neverjetno lahkovernost množice.

Skrivnost tega puščavnika je morda zainteresirala tudi vlado in carsko rodbino. Zakaj pod »starčevo« dolgo sivo brado so mnogi, ki so ga posetili, spoznali poteze obličja pokojnega carja Aleksandra I. Kmalu se je razširila po vsej Rusiji legenda, da car ni umrl leta 1825. od nagle bolezni, kakor so za trjevale službene objave, marveč da je zaradi svojega globokega nagiba k misticizmu odložil oblast in se odločil, da zaključí življenje v Zveličarjevi službi, hoteč odkuniti z odpovedjo in pokoro svoje grehe in zlodela.

Princ Vladimir Barjatinskij je pravkar objavil pri Payotu v Parizu knjigo

»Skrivnost Aleksandra I.«, ki je posvečena tej verziji. Njegov spis je močno prepričevalen; sestavljen je zelo nepristransko, po najboljši historični metodi in podprt z jako kurioznimi dokumenti. Iz njega izhaja, da je bila smrt carja Aleksandra I., ki ga je zatekla po kratki bolezni dne 19. decembra 1825 v Taganrogu, zares skrivnostna.

Pisec najprej ugotavlja zelo natančno in po soglasnih pričevanjih sodobnikov, ki so poznali intimno življenje tega samodržca, da je bil Aleksander I. v resnici zelo veren in nagnjen celo k skrajnemu misticizmu; dolgo časa je sanjaril o tem, da bi odložil krono kot nadležno breme. Na poti v Taganrog, kamor je krenil zaradi caričine bolezni, ga je prišla neka vročična bolezen, najbrž malarija in je čez štirinajst dni umrl.

O njegovi bolezni imamo več natančnih dokumentov: caričin dnevnik, zdravnikov dnevnik in zapiske nekega spremljevalca, s katerim je bil car v prijateljskih stikih. Začudo pa se te beležke ne ujemajo; tako n. pr. eden zaznamuje izboljšanje bolezni, dočim drugi beleži ob istem času poslabšanje. Caričini zapiski se prekinajo osem dni pred carjevo smrtjo. Zakaj in čemu to? Iz teh sicer toli podrobnih dokumentov ni moči sklepati, kdo je bil navzoč pri carju v njegovih poslednjih trenutkih. Tudi zapisnik, ki so ga postavili o mrliču ugledni zdravniki in ki gre sicer v podrobnosti, ne dopušča, da sklepajo z vso zanesljivostjo o tem, da je car umrl za malarijo ali tifuzom. Še več: ta zapisnik ima veliko napako, ki na uradnem dokumentu tolike važnosti ne bi smela biti: podpisan je zdravnik, ki ga v resnici ni nikdar podpisal. V prilog domnevi, da gre za skrivnostno zadevo, govori tudi to, da je bilo truplo takoj zaprto v krsto, ki je niso smeli nikjer odpreti, češ, da se je obličje kljub maziljenju preveč ska-

zilo. Pred kapelo, kamor so položili krsto, je bedela močna straža in tik cerkvenih vrat so stali celo topovi.

Še preden se je izvršil v Petrogradu pogreb pokojnega carja, je šla skozi vsa usta vest, da car ni umrl in da so pokopali namestu njega nekega neznanca. Take govornice pa niso seveda ni malo prepričevalne, saj moramo upoštevati, da ljudska domišljija rada ustvarja najbolj neverjetne romane in da so bili posebno Rusi tistega časa zelo nagnjeni k misticizmu. Toda tega, ki jo zastopa omenjena knjiga, je zelo sprejemljiva, mikavna, skratka: podprta z jako močnimi domnevmi.

Zakaj so skoraj vse listine, ki se tičejo konca vladavine Aleksandra I., izginile iz državnega arhiva? Podmema, ki jo je postavil princ Barjatinskij, se nam vidi zares sila interesantna, vendar nočemo z njo nimalo izpreminjati pojmov, ki jih utegne imeti o tem vprašanju čitatelj. Ne pozabimo, da se ta storija dogaja v deželi lažnega Dimitrija in že to nas more iztreziti pri presojanju spisa princa Barjatinskega.

Tako je poročal Georges Mongredien v pariških »Les Nouvelles Littéraires« z dne 2. novembra t. l.

Med kitajskimi gusarji

Norveška misijonarka Monsenova je priobčila nedavno v »Timesih« zanimivo poročilo, kako je na svoji plovbi ob obrežju polotoka Šantun dospela v ujetništvo kitajskih piratov. Odplula je iz Tientsina v Hwang-sien-lu, morská pot, ki traja normalno 15—17 ur, tako da niti ni nameravala vzeti spalno kabino. Pred odhodom pa ji je eden izmed popotnikov prepustil za dvojno ceno svojo kabino, pri čemer se je obvezala, da mu bo varovala prtljago, ki jo je bil ostavil v kabini. Kmalu je spoznala, da je prav storil, zakaj ladjo so napadli gusarji in namestu 17 ur je trajala vožnja celih 23 dni. Že v Tientsinu so vstopili gusarji na parnik, vendar jih ni nihče spoznal; smatrali so jih za navadne popotnike 2. razreda.

Navsezgodaj — pripoveduje Monse nova — se nenadoma oglasi na ladji oster žvižg in vrata kabine se odpro na stečaj pod sunkom dveh mož, ki sta držala v rokah revolverje. Slišala sem streljanje na vseh koncih ladje. Popotnikom je bilo naročeno, da naj zapuste kabine z vsem, kar imajo pri sebi. Ostala sem jaz edina tam, kjer sem bila.

Sredi širokega morja se je parnik ustavil. Prvi gusar, ki je vstopil v mojo kabino, je dejal: »Mi smo vojaki guvernerja Džanga; prevzeli smo to ladjo v varstvo.« Nisem mogla zadržati smeha. »To sem že slišala.« sem odvrnila. Ko je prebrskal vso kabino in dobil potrebne podatke, mi je dejal: »Nič se ne bojte!« »Ali se vidim

bojazljiva?« sem ugovarjala. »To ne,« je pripomnil razbojnik.

Naslednji posetnik je pokazal na mojo uro in rekel: »Pospravi to-le, sicer ti vzamem!« Nato je odšel. Ubogala sem njegov migljaj, čeprav nisem dvomila, da še pride po uro, ko bo primeren trenutek za to. Nato je vstopil mlad fantič. Dejal je, da je osemnajst let star. Kazal je samokres. »Ali imate uro?« »Imam.« »Darujte mi jo, pa bom vaš prijatelj.« »Jaz si ne delam prijateljev na ta način; takih mi tudi treba ni. Ljudem, ki jih ne poznam, ne darujem ničesar. Ali so vas starši naučili da tako izvaabljate darove od ljudi?« On je še dalje silil vame in kazal na samokres. Ponavljala sem vztrajno eno in isto. »Ti me vendar ne moreš ustreliti brez posebnega dovoljenja!«

Nato je prišel znova mož, ki je izvedel za uro; zdaj jo je hotel imeti. Temeljito jo je ogledaval in mi ponudil denarja za njo. Nisem hotela prodati, zato si jo je kar vzel. Potem je spet prišel prvi vojak; zdaj sva imela dolg razgovor. Pripovedoval mi je, da se je življenja v armadi nasitil do grla in je že iskal drugačen posel. Naposled me je vprašal, ali mi je kdo kaj vzel; ko sem mu priznala, da mi je nekdo vzel uro, se je na moje veliko presenečenje kmalu vrnil in mi uro izročil. Pri odhodu mi je rekel: »Ne zapustite še kabine, dokler ni sile, če hočete rešiti sebe in svoje reči. Povejte vsakemu, ki vstopi semkaj, da general ne želi, da bi vas nadlegova-

li. Posilimal so ostale moje reči nedotaknjene, dasi se je zanimalo za nje mnogo pohlepnih oči in rok vseh teh 23 dni, kar sem bila na ladji.

Ves dan in vsa noč se ni ladja niti ganila. Prihodnjega dne je priplula k nji barka s strelivom. Natovorili so ga zdravim moje kabine.

V teku 5 ali 6 dni so gusarji naše ladje ropali džunke, ki so jih zalotili v bližini in izkrcavali naropano blago na naš parnik. Dobro je bilo, da sem imela s seboj precejšnjo zalogo prepečencev in čokolade, ki mi je ob dobrem gospodarstvu zadostovala za 16 dni. Generalova kabina je bila v sosedstvu moje, pa sem bila često priča zelo ostrih razgovorov. Ponovno sem slišala, da govore tudi o meni; nekateri so očitali, zakaj me ne vzamejo v ujetništvo kakor ostale popotnike. »Ostavite jo prj miru,« je vpil general. Še 3. maja ni nihče vedel, kje smo. Izvedela sem, da gusarji zahtevajo od družbe — lastnice parnika — 200.000 dolarjev odkupnine. Jaz sem se ves ta čas prosto gibala, medtem ko se je 200 ostalih popotnikov gnetlo pod krovom, vsi bledji od negotovosti in groze, kakšna usoda jih neki še čaka.

V zadnjih 4 dneh so gusarji občutili, da so jim za petami. Nekateri so odhajali, drugi prihajali; kmalu jih je bilo 20, nato 50—60 in vsi so bili pripravljeni, da vsak hip zapuste parnik. Okrog ladje se je zbralo kakih 40 džunk. Enkrat jih je razgnal vihar. Gusarji so hoteli že nekajkrat oditi, a so se v zadnjem trenutku vedno vrnili. Hoteli so tudi mene odpeljati s seboj; eden je bil že v kabini, vendar si je zaradi mojega odpora malo premislil in je odšel. Osvobojenje je na-

počilo 13. maja, ko so vsi gusarji nagloma odšli. Opazili so neke sumljive znake in so si razdelili strelivo. Zaslili smo neko grumenje; streljala je vojna ladja. Dve uri smo bežali pred njo. Ob petih popoldne so zapustili ladjo zadnji pirati; s seboj so vzeli kakih 20 popotnikov ki so jih prepustili v džunkah njihovi usodi in nato pobegnili. Do zadnjega hipa so se pričkali, ali naj vzamejo s seboj tudi mene, ker so potrebovali kako belo osebo, da bi jim bila talec. Rešilo me je samo to, da sem vztrajno odklanjala hrano; mislili so pač, da po dvajsetdnevnem stradanju nisem sposobna za prevoz.

Kako so se popotniki veselili, ko so postali svobodni. Pravili so, da se jim je vseh 23 dni zdelo, da imajo meč v srcu — zdaj je bil izdrt. Druga dne smo izvedeli, da nas je vojna ladja iskala 14 dni, a nas ni mogla najti. Tako prekanjeni so bili gusarji.

TIHI AVTOBUS

Srečni London, ki dobi v kratkem »molčečec« avtobuse, in sicer 200 v najkrajšem času, na tisoče se jih pa še izdeluje, da bodo zamenjali prejšnje ropotače. Dnevniški poročajo, da bodo novi izdelki vozili tako rahlo kakor najbolj dovršeni zasebni »samodrečec«.

ODKLEJ POZNAMO DEMANT

Že skoro 3000 let pred našim štetjem so ljudje poznali in čislali ta dragulj na skrajnem vzhodu, zlasti v Indiji. Na zapadu so ga spoznali po vsem videzu dosti kasneje. Teofrast (371.—266. pr. Kr.), ki je spisal »Razpravo o dragih kamenih«, namreč ne omenja demanta (adamas). Potemtakem je bil ta dragi kamen prinesen v Evropo menda med Teofrastom in Plinijem.

Današnja umetniška priloga

Spomenik Iliriji oživljeni v Ljubljani po fotografiji Emte.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČEŠKOSLOVŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

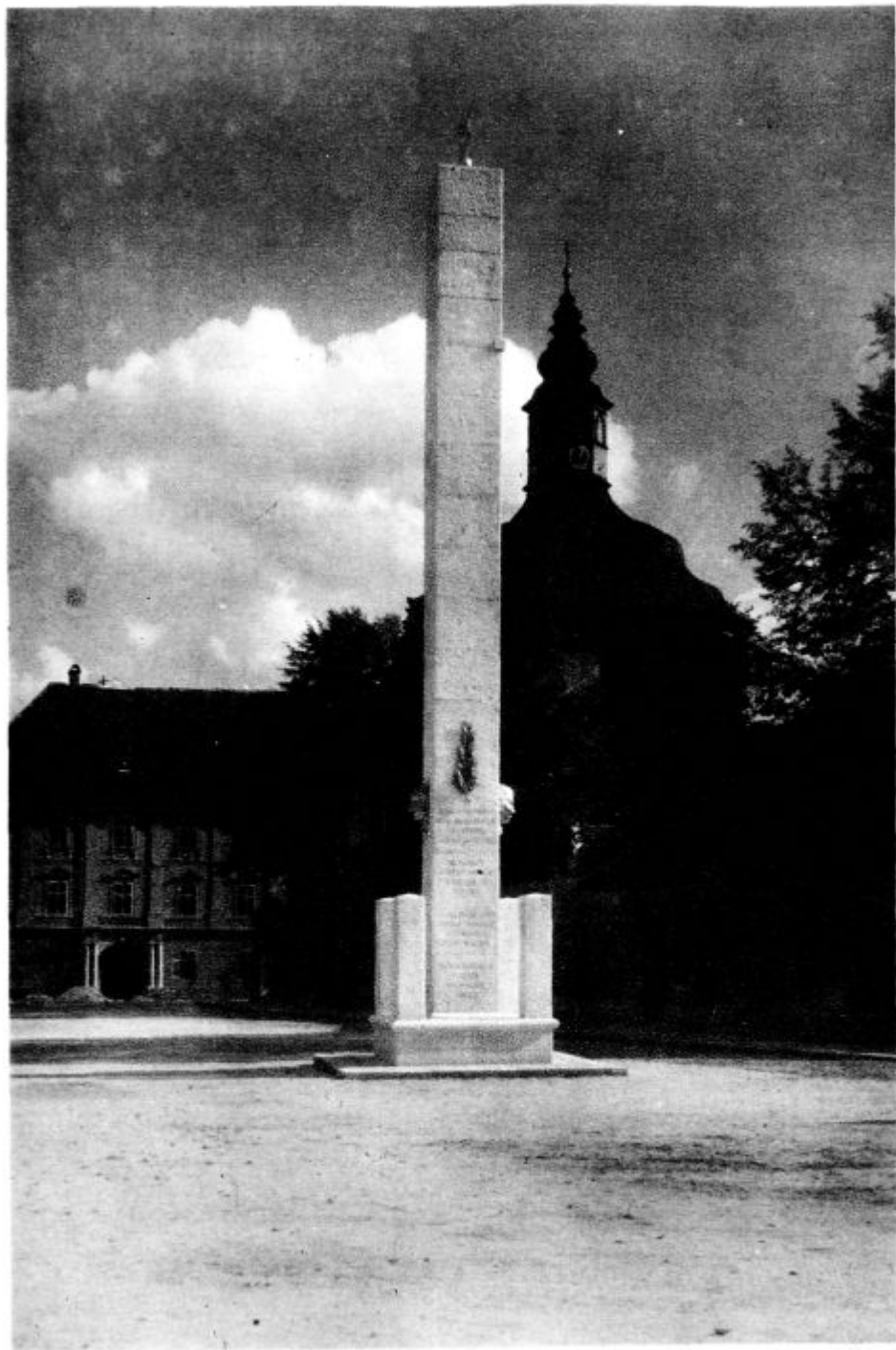

Foto Emte

Spomenik Iliriji oživiljeni v Ljubljani